

GÖTEBORGS UNIVERSITET

Utbildnings- och forskningsnämnden för lärarutbildning
Läroprogrammet, examensarbete 10 poäng

Läsförmåga och skönlitterär läsning.

En litteraturstudie och en attitydstudie

Veronika Palm
Eleonor Sedin Tegenmark
Mia Victor

LAU 350

Handledare: Lars-Erik Olsson

Examinator: Margreth Hill

Rapportnummer: Ht-05-2611-021

Abstract

Titel: Läsförmåga och skönlitterär läsning en litteraturstudie och en attitydstudie
Arbetets art: Examensarbete (10 p)
Program: Lärarprogrammet, Göteborgs universitet
Institution: Sociologiska institutionen
Författare: Veronika Palm, Eleonor Sedin-Tegenmark, Mia Victor
Handledare: Lars-Erik (LEO) Olsson
Examinator: Margreth Hill
Datum: December 2005 (Rapportnummer: HT05-2611-021)
Antal sidor: 39
Sökord: Läsförståelse, läsa, läsförmåga, läslust, skönlitteratur.

Syfte

Flera studier påvisar att många svenska elever aldrig läser böcker och att elevernas läsförståelse har försämrats. I vår studie argumenterar vi för att skönlitterär läsning är ett verksamt medel för förbättrad läsförmåga. Frågeställningarna berör hur pedagogen, hemmet och lärandemiljön gynnar elevernas läslust, på vilka sätt skönlitterärt läsande förbättrar läsförståelsen samt vilka elevgrupper som är lättast att engagera i och som gynnas mest av att läsa skönlitteratur.

Metod

Vi gör en omsorgsfull litteraturgenomgång och en empirisk undersökning där vi genom enkät tar reda på verksamma pedagogers attityder kring ökad läsning av skönlitteratur.

Resultat

En total lärandemiljö med lättillgänglig litteratur och vuxna som är goda förebilder gynnar läslusten hos eleverna. Den ensamt viktigaste faktorn för ökad läsförståelse är att man läser mycket. Skönlitterära kvalitetstexter innehåller tomrum som eleverna kan tolka och på så sätt fylla ut vilket medför att läsförståelsen utvecklas. En förbättrad läsförståelse resulterar i ett större ordförråd och förbättrat studieresultat. Flickor läser betydligt mer än pojkar. Barn från ekonomiskt svaga hem och skolor med stora andelar elever med annat hemspråk har sämre utgångsläge och gynnas därför sannolikt mest av att läsa skönlitteratur.

Förord

Inom kort lämnar vi vår tid som studenter för arbetslivet i skolvärlden. Den här perioden har varit krävande men lärorik. Det har riktats en hel del kritik mot den nya lärarutbildningen och en sak som har framhållits är att studenterna nu själva får välja inriktningar. Läs- och skrivinläring är inte längre obligatoriskt för alla studenter. Det nya lärarprogrammets konsekvenser och effekter kommer först att bli synliggjorda om några år. Våra ämnesval är anpassade till ämnen som vi anser vara viktiga. För oss har svenska för yngre åldrar med den grundläggande läs- och skrivinläringen samt barnlitteratur och barnkultur varit ett självklart val och en av de absolut viktigaste delarna i vår utbildning. I vår västerländska kultur är formell språk-, skriv och läskunnighet en högst värderad och livsviktig kompetens. Därför anser vi att vårt ämnesval till vår studie är högst relevant. Vi har till största del arbetat gemensamt på bibliotek där vi sökt och läst samt diskuterat litteratur. En del dagar när vi har sökt information på olika bibliotek, via Internet, e-post och telefon har vi delat upp oss. Vi har inte utarbetat olika delar i arbetet utan hela texten är gemensam.

Innehållsförteckning

Abstract	1
Förord	2
Innehåll	3
1. Inledning	5
1.1 Bakgrund	5
1.1.1 PIRLS	5
1.1.2 Läsa för att lära	6
1.1.3 PISA 2003	7
2. Syfte	9
2.1 Problemformulering	9
3. Litteraturgenomgång	10
3.1 Vad är ”att läsa”	10
3.2 Varför läsa	10
3.3 Forskning om läsning	12
3.4 Styrdokument	14
3.4.1 Lpo94	14
3.4.2 Kursplanen i svenska	15
3.5 Faktorer som gynnar läslusten	16
3.5.1 Pedagogen	16
3.5.2 Hemmet/Uppväxtmiljön	18
3.5.3 Lärandemiljön	19
3.5.4 Sammanfattning	19
3.6 Skönlitteratur som åtgärd	20
3.6.1 Skönlitteratur och storyline	21
3.6.2 En studie på Internationella Handelshögskolan	22
3.6.3 ”Listiga räven projektet”	22
4. Metod	25
4.1 Litteraturstudien	25
4.1.1 Avgränsning litteraturstudien	25
4.2 Enkätstudien	26
4.2.1 Avgränsning enkätstudien	26
4.2.2 Analys av enkätstudien	27
5. Resultatredovisning	28
5.1 Hur stöder pedagogen, hemmet och lärandemiljön elevernas läsning?	28
5.2 På vilka sätt förbättrar skönlitterärt läsande läsförståelsen?	28
5.3 Vilka elevgrupper är lättast att engagera i och gynnas mest av att läsa skönlitteratur?	29
5.4 Vad har verksamma lärare för attityder till att läsa skönlitteratur för att främja läsförståelsen?	30
5.4.1 Vad anser du om påståendet att elever som läser mycket skönlitteratur klarar sina studier bättre än de som inte läser mycket?	30
5.4.2 Ange på vilket sätt du anser att elevernas studieresultat påverkas.	30
5.4.3 Uppskatta hur många av dina nuvarande elever som läser mycket skönlitterära böcker.	31

5.4.4 Hur många av dina nuvarande elever anser du har svag, medelgod eller god läsförståelse?.....	31
5.5 Syntes av resultat från litteraturstudie och enkätstudie.....	31
6. Diskussion	33
6.1 Litteraturstudien	33
6.2 Enkätstudien	34
6.3 Sammanfattning	34
6.4 Reflektioner	35
Referenslista	37
Bilaga	39

1 Inledning

I internationella jämförelser försämras de svenska skolresultaten i olika ämnen såsom matematik, naturorienterade ämnen och svenska. Vi har valt att fokusera på den försämrade läsförståelsen och vad som skulle kunna förbättra den. Eftersom samhället blir alltmer textberoende behövs en god läsförmåga och läsvana både för kommande studier och för att klara sig i ett komplext samhälle. Därför är det oroväckande att läsa om hur ett flertal undersökningar visar att en stor andel av de svenska eleverna aldrig läser en bok, vare sig i skolan eller på fritiden. Att kunna läsa och skriva är i dag en nödvändighet för att ha en möjlighet till att ta emot information även i den enklaste vardagssituation. Läsförståelsen är avgörande för att en människa skall kunna nyttja det han eller hon läst, annars blir läsningen endast en mekanisk process. Läsförståelse behövs när man använder läsning i ett bruksorienterat syfte exempelvis tiderna för TV-programmen i tidningen eller ingredienserna i ett recept. I boken *Språkrum en utbildningssatsning* skriver Höglund (2004) att: "Läsning är grunden för ett fortsatt lärande och därför också till det livslånga lärandet. Läsa och skriva är en fråga om demokrati. Utan tillräckliga läs- och skrivefärdigheter kan individen inte ta del av och påverka samhällsfrågorna" (s1). Det kan till och med medföra att han/hon förlorar sitt självförtroende eller ställs utanför samhället. Skolan har därför en stor uppgift att stödja barn till en nivå som möjliggör ett aktivt deltagande i samhället.

1.1 Bakgrund

I media har under en tid diskuterats ett antal rapporter som behandlar svenska elevers försämrade skolresultat under senare år. Vi har granskat tre olika rapporter som bland annat behandlar svenska elevers skolresultat. Rapporterna är PISA, *Läsa för att lära* och PIRLS. Samtliga rapporter kommer fram till att svenska elever läser mindre och att skolresultaten försämras i läsning. Det mest alarmerande är den stora skillnaden i hur mycket pojkar och flickor läser. Några av de faktorer som har störst förklaringsvärde är etnisk bakgrund och socioekonomisk status. Rapporterna konkretiserar även vikten av hemmiljöns betydelse. Vilket yrke föräldrarna har påverkar också läsningen och elever som inte har föräldrar som har studerat på högskola läser mindre. Eftersom den forskning och de studier som vi har tagit del av visade sig ge mer än en egen empirisk studie valde vi att själva endast utföra en attitydundersökning bland verksamma lärare.

1.1.1 PIRLS

PIRLS är en utvärdering av läskompetensen bland nio- och tioåriga elever. Bland trettiofem länder har de svenska eleverna i skolår 4 den högsta genomsnittliga poängen av samtliga deltagande länders barn. Fokus sätts på tre områden: läsfärdighet, läsvanor, attityder och sammanhang för läsinlärning. De svenska eleverna i skolår 4 har den högsta genomsnittliga poängen på den allmänna lässkalan av samtliga deltagande länders barn från samma skolår. När resultaten räknas om till PIRLS två delskalor, den för litteraturorienterad läsning och den för informationsorienterad läsning, ligger Sverige i internationell jämförelse främst i båda genrererna.

Sverige deltog även i en trendstudie tillsammans med åtta andra länder där elevers resultat 2001 jämfördes med 1991. Studien omfattar drygt 4000 respektive 5000 svenska nioåringar. Studien visade att svenska elever i skolår 3 hade något sämre läsförståelse 2001 än 1991. Sverige har försämrat sina resultat mellan år 1991 och 2001 både när det gäller läsförståelse och läshastighet. Närmare studier av särskilda grupper, exempelvis pojkar/flickor eller svensk/utländsk bakgrund, visar att skillnader finns men att de inte har ökat. Flickor presterar bättre i alla deltagande länder och Sverige tillhör de länder där skillnaderna är som störst. Man ser dock en tendens till något mindre könsskillnad vad gäller informationstexter.

Hemmiljön är av stor betydelse när det gäller läsning. Svenska föräldrar är internationellt sett högt utbildade. Föräldrarnas yrke samverkar med barns läsprovresultat. I svenska hem finns många böcker och böcker värderas högt. Svenska föräldrar läser oftare för sina barn än de flesta föräldrar i andra länder. Svenska föräldrar läser också för nöjes skull oftare än föräldrar i något annat land. De säger också att de uppskattar läsning mycket. De tre länder som ligger i topp 1991 uppvisade också de största bokbestånden i hemmen: Finland, USA och Sverige. Internationellt sett svarar 40 % att de läser dagligen för nöjes skull på sin fritid, i Sverige svarar 44% i skolår 4 likadant.

1991 läste 49 % av svenska barn dagligen, 2001 46 %. Andelen som läser en gång i månaden eller mindre har ökat från 26 till 29 %. Andelen svenska barn som "aldrig eller nästan aldrig" läser skönlitteratur är 11 %, det internationella genomsnittet är 19 %. I alla länder är sambandet mellan läsning av skönlitteratur och provresultat tydligt. Skolor med stora andelar barn från ekonomiskt svaga hem har ett svårare utgångsläge likaså skolor med stora andelar elever med annat hemspråk (www.skolverket.se).

1.1.2 "Läsa för att lära" Lärarnas Riksförbund

Rapporten innehåller två undersökningar. Delrapport 1 är en läsvaneundersökning bland elever som går i skolår 7, 8 eller 9. Delrapport 2 är en kvalitativ undersökning av svensklärares förutsättningar att arbeta med läsning i skolan. Totalt har 1168 elever svarat.

Resultaten visar att 16 % av eleverna inte läser böcker utanför skolan. Hälften läser mellan 1 och 3 böcker/per år. Skillnaden mellan könen är stor. Flickorna läser betydligt oftare än pojkarna. Läslusten skiljer sig även åldersmässigt åt. De yngre läser oftare och läsningen avtar med åldern. Föräldrarnas bakgrund är viktig. Elever med föräldrar som inte har studerat på högskola läser betydligt mindre. Det finns ingen skillnad på de elever som har föräldrar som är födda i Sverige och de som är födda i ett utomnordiskt land. Biblioteket är viktigt. Eleverna använder skolbiblioteket mycket mer än kommunens bibliotek.

Lärarna katalogiserade eleverna utifrån deras kunskaper i tre grundläggande grupperingar. *Små vuxna*- den här gruppen består av mogna elever mest flickor som läser ofta och gärna, både i och utanför skolan. *Genreslukarna*- en grupp elever som läser mycket av en viss begränsad sorts litteratur. Den här gruppen kan delas in i två undergrupper, dels en grupp med övervägande andel flickor som vill läsa om relationer och en grupp med övervägande andel pojkar som läser fantasy. *Tvångsläsarna*- en grupp, mest med pojkar som endast läser i skolan och på uppmaningar. Inom den här gruppen finns många lässvaga elever med begränsad lästradition hemma. Eleverna kan plöja en instruktionsbok till dataspel på engelska.

Svårigheten och utmaningen för lärarna är att utveckla läslusten för varje elev, med hänsyn till mognadsgrad, förmåga och intressen utifrån de tre grupperna. Lärarna efterfrågar ökade möjligheter att arbeta i halvklasser för att på ett mer tillfredställande sätt tillgodose varje individ efter deras förutsättningar. Det är lätt för de svaga att "glida med" och låta bli att synas i de stora klasserna. Även mer samarbete mellan lärare efterfrågas. Tid till att hålla sig ajour med ungdomslitteratur och lära känna eleverna för att kunna tillfredsställa deras behov efterfrågades av de flesta lärarna. Tid är grunden för att kunna stimulera till läsandet. Tiden uppfattar många lärare att de idag inte har tillräckligt med för att kunna göra det läsarbetet de skulle behöva. Eleverna prioriterar andra saker som de anser vara viktigare än att läsa, till exempel bra betyg, kompisar, träna och spela data. Föräldrarnas roll blir allt viktigare för att kunna motivera läsandet.

Utifrån de två rapporterna konstateras att många ungdomar läser för få böcker både i skolan och på fritiden. Mest oroväckande är den stora skillnaden mellan pojkar och flickor. Lärarnas riksförbund hävdar att det är viktigt att läsa böcker för att få ta del av andra kulturer och förstå människors situation samt att förstå och lära känna sig själv (www.lr.se).

1.1.3 PISA 2003

Nationellt har tre stora studier av läsförmåga genomförts i Sverige 1992, 1995 och 2003 och resultatet visar en nedåtgående trend i läsförståelse vid läsning av långa texter och en viss minskning i förmåga att kunna läsa och förstå texter inom olika genrer.

Totalt deltog 41 länder i PISA 2003, däribland alla OECD-länderna. Fler än en kvarts miljon elever deltog. I Sverige deltog 4624 elever i 185 skolor. Majoriteten var femtonåriga elever som gick i grundskolans år 9. Ett fåtal gick i årskurs 8 eller gymnasieskolan. Läsförståelse i PISA studerar elevers förmåga att söka information, tolka texter, reflektera och bedöma texters innehåll och form för att uppnå sina egna mål, utveckla sina kunskaper, sin potential och kunna delta i samhället. Det gäller alltså mer än läs- och skrivförmåga. Programmet för International Student Assessment (PISA) som initierats av OECD studerar effekterna av medlemsländernas utbildning inom det obligatoriska skolväsendet. Syftet är att undersöka i vilken grad respektive utbildningssystem bidrar till att femtonåringar är rustade för att möta framtiden.

Det som skiljer PISA från tidigare internationella studier är att man strävar efter att mäta sådana kunskaper och färdigheter som anses vara av betydelse i det vuxna livet. Man frågar sig om femtonåringar kan analysera, resonera och föra fram sina tankar och idéer på ett konstruktivt sätt. Man betonar vikten av att kunna sätta in kunskaper i ett sammanhang, att förstå processer, tolka och reflektera över information samt förmågan att lösa problem. Kommer ungdomarna att kunna fortsätta sin läroprocess under hela sina fortsatta liv? Arbetet inom PISA-projektet äger rum i cykler. De ämnen som ingår är läsförståelse, matematik och naturvetenskap. I den första cykeln är läsförståelse det mest betonade ämnet. Den första datainsamlingen genomfördes år 2000, den andra 2003 och den tredje kommer att genomföras år 2006. De områden som utvärderas inom PISA 2003 när det gäller läsning är löpande texter som berättelser, redogörelser och argumentationer och icke löpande texter som diagram, formulär och tabeller. Läsuppgifterna består i att söka information, tolka texter, reflektera och bedöma texter.

Flickorna presterade bättre vad gäller löpande texter, särskilt argumenterande texter och instruktioner. De som hade egenformulerade svar klarade uppgifterna bättre. Även när det gäller icke-löpande texter som kartor, tabeller och diagram var flickornas resultat bättre medan pojkarna "hävdade sig något bättre" på detta slags material. Studien ställer sig frågande till orsakerna. Analyser av PISA 2000 pekade mot att en ökning av pojkarnas intresse och engagemang i läsaktiviteter skulle kunna minska prestationsskillnaderna (OECD 2001). En analys av situationen i de nordiska länderna (Linnakylä & Malin, 2003) visade att nordiska pojkar engagerade sig endast måttligt för läsaktiviteter utöver vad som krävdes i skolan. På fritiden läste pojkarna mindre än flickorna och mer sällan. Mot denna bakgrund drogs slutsatsen att skönlitteratur ses som ett uttryck för kvinnlig kultur i de nordiska länderna. Man menar att det behövs gemensamma ansträngningar för att öka nordiska pojkars engagemang i läsning. Man nämner åtgärder som mer litteratur och läsmaterial som intresserar pojkar exempelvis science fiction och fantasy-böcker, introduktion av manliga författare och mer information till föräldrarna om betydelsen av läsning på fritiden.

Läsförmågan bland femtonåringar i Sverige är god internationellt sett. Elevrelaterade faktorer som kön, etnisk bakgrund och socioekonomisk status har de högsta förklaringsvärden. Elever från hem med lägre socioekonomisk standard presterar sämre och elever med invandrarbakgrund lyckas oftast sämre i skolan. Man kan skilja på första och andra generationens invandrare. Invandrarpopulationerna är mycket olika i de olika länderna. Lågpresterande elever i Sverige visade avsevärt bättre resultat än i OECD som helhet. Några av de faktorer som har störst förklaringsvärde är socioekonomisk status och etnisk bakgrund (www.skolverket.se).

I den här litteraturgenomgången har vi undersökt tre olika rapporter där det framkommer att svenska elever läser mindre och att skolresultaten försämras. Det mest alarmerande är den stora skillnaden i hur mycket pojkar och flickor läser. Några av de faktorer som har störst förklaringsvärde är etnisk bakgrund och socioekonomisk status.

2 Syfte

Ett flertal internationella studier och nationella rapporter visar att svenska elever läser mindre och att läsförståelsen blivit sämre under senare år. Detta inverkar på alla ämnen eftersom eleverna inte förstår texterna de läser. I sin förlängning kan det ha negativa effekter även i vuxenlivet. Det här ser vi som ett stort problem och det finns många olika förklaringar och spekulationer till att det blivit på detta sätt. Försämringen av läsförståelsen är olika tydlig i olika grupper såsom pojkar/flickor, svenska elever/elevor med invandrarbakgrund och elever med skilda socioekonomiska förhållanden. Den är också tydligast belagd för åldersgrupperna 15-åringar i studierna PISA och *Läsa för att lära* och 9-åringar i PIRLS. Forskning och olika utvecklingsprojekt framhåller olika faktorer som främjar läsning däribland stöd i hemmet, lärarens kompetens och förhållningssätt samt en god lärandemiljö. Den ensamt viktigaste faktorn är enligt flertalet läsforskare att man läser mycket. I vår studie problematiserar och argumenterar vi för att skönlitterär läsning är ett verksamt medel för att förbättra läsförmågan.

2.1 Problemformulering

1. Hur gynnar pedagogen, hemmet och lärandemiljön elevernas läslust?
2. På vilka sätt förbättrar skönlitterärt läsande läsförståelsen?
3. Vilka elevgrupper är lättast att engagera i och gynnas mest av att läsa skönlitteratur?
4. Vad har verksamma lärare för attityder till att läsa skönlitteratur för att främja läsförståelsen?

3 Litteraturgenomgång

Vi valde att inleda vårt arbete med en omsorgsfull litteraturstudie. För att kunna ha en bas för hela vårt arbete är det dock nödvändigt att först fundera igenom vad läsning är och hur det kan definieras och beskrivas på olika sätt.

3.1 Vad är ”att läsa”

I sin beskrivning av vad skrivande och läsande är betonar Vygotsky en formmässig aspekt (Dahlgren & Olsson, 1985). I ett sociokulturellt perspektiv är kommunikation och språkutveckling det centrala och utgör länken mellan barnet och omgivningen (Säljö, 2003).

I vårt arbete har vi valt att utgå från UNESCO:s och OECD:s definitioner av vad läsning är. Begreppen läs- och skrivkunnighet och läs- och skrivförmåga definieras av UNESCO (1993) RESPEKTIVE (1995). Enligt UNESCO:s definition kan en person som är läs- och skrivkunnig läsa och skriva ett enkelt meddelande, som har betydelse i hans eller hennes vardagliga liv. OECD:s definition av läs- och skrivförmåga är mera omfattande och innebär att kunna använda tryckt eller handskriven text för att:

- fungera i samhället och möta kraven i olika vardagssituationer,
 - kunna tillgodose sina behov och personliga mål,
 - förkovra sig och utvecklas i enlighet med sina personliga förutsättningar,
- (Gustafsson& Mellgren, 2005, s.11).

Lagercrantz (2001) beskriver det som sker när vi läser ”Ögat följer svarta bokstavstecken på det vita pappret från vänster till höger, åter och åter. Och varelsen, natur eller tankar, som en annan tänkt, nyss eller för tusen år sen, stiger fram i vår inbillning. Det är ett underverk större än att ett sädeskorn ur faraonernas gravar förmått att gro”(Lagercrantz, 2001, s.7). En tysk författare, Wolfgang Iser, formulerar läsandets mysterium så här ”Läsandet är en arena där författaren och läsaren tillsammans uppför ett fantasiskådespel. Det är inte blott författaren som är kreativ utan också läsaren. Den gode författaren är medveten därom och inbjuder läsaren till samarbete”(Lagercrantz, 2001, s.8).

Joseph Conrad, den polsk-engelske diktaren, skrev till en vän ”Vilka underbart goda nyheter att just *du* tycker om min bok ty man skriver bara halva boken, andra hälften får läsaren ta hand om”. Lagercrantz framhåller att om femtio procent av en bok är skriven av läsaren, blir boken bättre ju mer begåvad läsaren är. Lagercrantz citerar Leo Tolstojs hustrus kommentarer efter att ha läst makens Krig och fred. Hon säger då bland annat att hon när hon skriver rent texten förs hon bort i en värld av poesi och att hon emellanåt tycker att det inte är romanen som är så bra utan att det är hon som är klok (Lagercrantz, 2001, s.11).

Den amerikanske diktaren Henry James skriver att de flesta ser på en roman som på en pudding. De är så kallade puddingläsare som läser den, äter upp den, och så är det bra med det. Lagercrantz beskriver sig själv som läsare och säger att han andades böckernas luft. Genom böckerna fick han tillfälle att se sådant som han själv inte kunde se och träffa människor som levde ett annorlunda liv än han själv (Lagercrantz, 2001).

Idéhistoriken Sven-Erik Liedman beskriver skillnaden mellan första och andra läsningen av en roman. Han jämför första läsningen med vårt normala ”olästa” liv. Vi skyndar framåt eftersom vi inte vet hur det kommer att gå. Vi vet inte om vilka möten och episoder som kommer att få betydelse för våra liv och för de diktade personerna i boken. Först inför döden och på sista sidan vet vi svaret. När vi läser andra gången är det annorlunda. Det är som att läsa en döds biografi eller att se vårt eget liv strax innan vi ska lämna det. Mönster träder fram och vi kan förstå varför vissa upplevelser gjorde så starkt intryck och kanske till och med var avgörande för livet. Det som tidigare var oöverskådligt är nu enkelt och begripligt. När vi läser kan vi liksom vi gör när vi minns tillbaka i vårt eget liv, stanna upp vid betydelsefulla avsnitt och vi behöver inte skynda oss fram. Lagercrantz kallar omläsning för ett njutningsmedel och menar att det är något som alla barn förstår sig på (Lagercrantz, 2001).

Frost framhåller att läsning kan betraktas som en interaktion mellan en rad perceptuella och konceptuella processer (Frost & Nielsen, 1996). Detta perspektiv kan integrera olika synsätt på läsning som finns bland lästeoretiker (Frost, 2002). Olika kunskapskällor finns lagrade i läsaren och gör att läsaren kan känna igen och tolka texten.

- Den språkliga säkerheten innebär att eleven kan tolka texten utifrån dess syntax, ordens betydelse (semantik) och allmänna kännedom om språkanvändning (pragmatik).
- Elevens allmänbildning utgör en bakgrund för förståelsen av texten och möjliggör en fördjupad förståelse av det skrivna.
- Den metakognitiva funktionen gör att eleven kan förhålla sig kritiskt till texten och tillämpa strategier för att få en bättre förståelse av den. Det kan handla om att eleven läser om ett stycke eller koncentrerar sig på särskilt viktiga ord eller avsnitt.
- Genom textminnet kommer eleven ihåg det som han eller hon hittills har läst, vilket bildar bakgrunden för den fortsatta tolkningen och förståelsen.
- Elevens lexikon (mentala associativa nätverk) innehåller både ordbilder och ordförråd. Ett väl utvecklat lexikon gör att eleven snabbt kan känna igen och tolka ord.
- Kännedom om grafem och fonem utgör ett stödjande system hos läsaren. Det används vid främmande ord, samtidigt som det bildar grundvalen för uppbyggnaden av läsfärdigheten (Share & Stanovich, 1995).

I en sådan här interaktiv modell betraktas läsning som en process där det parallellt sker ett samspel mellan alla de olika områdena i läsögonblicket. Det råder hela tiden en växelverkan mellan områdena som kan stärka eller försvaga läsningen. Det är därför viktigt att förstärka denna samtidigt växelverkan. Därför bör inte elevens träning ske isolerat från textsammanhanget (Frost, 2002).

3.2 Varför läsa?

Av den så kallade *Matteuseffekten* (Stanovich, 1986) bekräftas att de barn som läser mycket också utvecklas språkligt, medan effekten är den motsatta för de barn som läser mindre (Gustavsson & Mellgren, 2005). Enligt läroplanen är det skolans ansvar att varje elev efter grundskolan ”behärskar det svenska språket och kan lyssna och läsa aktivt och uttrycka idéer och tankar i tal och skrift” (Lpo 94). Enligt kursplanen ska utbildningen i ämnet svenska, syfta till att ge eleverna möjligheter att använda och utveckla sin förmåga att tala, lyssna, se, läsa och skriva samt att uppleva och lära av skönlitteratur, film och teater (Kursplanen i svenska).

Vikten av läsning betonas av Bjar och Liberg som framhåller att skillnaden mellan bokslukaren och de som undviker läsning bara ökar. Om de svaga läsarna inte fångas upp i tid riskerar de att aldrig komma ikapp (Bjar & Liberg, 2003).

Lagercrantz frågar sig om det är bra att läsa. Han framhåller att läsning som ökar kunskap inte ifrågasätts, men hur är det med skönlitteratur? (Lagercrantz, 2001). Förr betraktades läsning av skönlitteratur inte som det gör i dag. I romaner och självbiografier från förra århundradet kan man läsa om föräldrar som sa åt sina barn att göra något nyttigt i stället för att läsa en bok. Lagercrantz ställer frågan om läsning av fantasiprodukter gör oss högmodiga och opålitliga. Det finns läsning som liknar narkomani (Lagercrantz, 2001). Han framhåller att det finns människor som utvecklar en rik personlighet utan att läsa skönlitterära böcker. Lagercrantz citerar Gunnar Ekelöf som svarar på frågan om man kan läsa för mycket. Han svarar både ja och nej och menar att läsandet måste ”ha näring i verklighetsupplevelse, man måste ha gjort erfarenheter för att känna igen sig i det lästa. Annars lär man sig bara livets bokstav” (Lagercrantz, 2001, s.19).

Lagercrantz menar att de som talar för läsandets välgörande inflytande, talar i egen sak och att den som inte läser inte heller skriver och att hans argument därför inte framhålls. Lagercrantz varnar också för att propagera för läsning. Om läsning klassas som fint och man sätter läsaren i en högre klass än andra är det katastrofalt. Han menar att boken då är i farozonen och att det måste vara ett behov inifrån som driver till läsning.

Läsning är en högt värderad färdighet i vårt samhälle och läsning är nyckeln till utbildning. Därför är det viktigaste för skolan att lära barn läsa och skriva. Läsning består av två komponenter: Avkodning och språkuppfattning. Båda är viktiga för skicklig läsning, men inget av det är tillräckligt. Likväl är det många barn som misslyckas att möta kravet på läs- och skrivkunskaper. Ett misslyckande i detta viktiga område kan leda till andra problem, som låg självkänsla och dålig socioemotionell anpassning. Detta kan påverka en människas hela liv. Därför är det viktigt att förstå de olika karaktärerna av skilda sorter av lässvårigheter, och att känna igen deras inlärningsinnebörder (Wolff, 2005).

3.3 Forskning om läsning

Det är relativt lätt att avgöra om ett barn har lässvårigheter. Att avgöra vad orsakerna är och hur man ska hjälpa barnet är svårare. Många faktorer spelar in så som fonologi, språk, begåvning, socioekonomisk bakgrund och sociala förhållanden. Olika lässvårigheter kräver olika pedagogiska insatser. Forskaren Ulrika Wolff har nyligen framlagt sin avhandling vid Göteborgs Universitet. I sitt arbete urskiljer Wolff åtta grupper av läsare. Majoriteten av de 5000 eleverna som ingått i studien sorterades in i två grupper med goda och medelgoda läsare. Resterande elever ingick i sex olika grupper av dåliga läsare. Grupperna relaterades till faktorer som kön, hemspråk, antal böcker i hemmet, föräldrarnas yrke och utbildning samt hushållets inkomster. Resultaten visar att de goda läsarna som regel kommer från bättre socioekonomiska förhållanden än de sämre läsarna. Med ett undantag: för gruppen av elever som uppvisar ett resultat typiskt för elever med dyslexi verkar socioekonomiska bakgrunden inte spela någon roll. Wolff hävdar att knappt tre fjärdedelar av svenska nioåringar är medelgoda eller goda läsare. Cirka sju procent är elever med dyslexi. Hon har i sin avhandling definierat åtta olika läsprofiler bland nioåringar. Hennes forskningsresultat baserar sig på en djupanalys av IEA:s (International Association for Evaluation of Educational Achievement) tester av elevers läsfärdigheter 1991 och 2001.

Wolff menar att elevernas läsfärdighet har försämrats under de senaste tio åren, men att majoriteten läser bra. Skillnaden mellan de goda och de medelgoda läsarna var att de sistnämnda hade färre böcker hemma. Wolff menar att de medelgoda läsarna skulle kunna bli bättre om de fick kontakt med skönlitteratur (Wolff, 2005).

I den så kallade Nordläsundersökningen (svenska och finska barn) framgår det att de barn som kände till flest bokstäver vid skolstarten var de som också läste bäst i tredje klass. Även Adams (1990) menar att tidig bokstavskänedom och insikt om talspråkets fonetiska strukturer hade stort prediktionsvärde när det gällde att förutsäga den framtida läsutvecklingen hos barn. I en utvärdering av det danska diagnostiska testet IL-basis, visade det sig att läsningen blev problematisk för dem som inte kunde samtliga bokstäver. Frost betonar därför bokstavskännedomens betydelse för fortsatt läsutveckling. Flera omfattande studier har visat att den exakta avkodningen av ord är den duktiga läsarens kännetecken och den svaga läsarens huvudproblem (Frost, 2002).

Det framgick av IEA-undersökningen (Mejding 1994) och Nordläsundersökningen (Sommer m.fl. 1996) att de danska eleverna ligger efter i läsutvecklingen på nybörjarstadiet jämfört med eleverna i de övriga nordiska länderna. De danska barnens bokstavskänedom var sämre i första klass (Sommer m.fl. 1996). Bokstavskännedomen på nybörjarstadiet har i flera forskningsrapporter visat sig vara ”en stark prediktionsvariabel när det gäller att förutsäga läsutvecklingen”(Frost, 2002, s. 145).

Förskolebarn i alla nordiska länder förutom Danmark har uppmuntrats att intressera sig för skriftspråket. De har därmed bättre grundval för läsutveckling. I Danmark är undervisningstraditionen annorlunda. Nybörjarundervisningen har betonat en mycket långsam progression med en bokstavs-inlärningsprocess som sträckt sig över lång tid. Man har lagt stor vikt vid att lära eleverna bokstävernas form, namn och ljud. Man menar att det är de formella grunderna som är väsentliga för tillägnelsen av läsfärdighet. Frost menar att den starka betoningen på bokstävernas formella egenskaper kan ha en hämmande effekt på en funktionell bokstavskänedom i läs- och skrivarbetet. Den långsamma och grundliga bokstavsgenomgången har syftat till att alla barn ska ha en chans att följa med. Samtidigt har andra barn hindrats i sin utveckling. Frost ställer sig frågande till om den starka betoningen på bokstävernas formella egenskaper egentligen är det bästa stödet för elever med svaga skriftspråkliga förutsättningar (Frost, 2002, s. 146).

Forskning visar också att barn som tidigt upptäcker den alfabetiska koden läser mycket och snabbt får upp sitt ordförråd. De barn som får svårigheter vid läsinläringen undviker ofta att läsa vilket orsakar att avstånden mellan de här barnen blir större eftersom läsförståelsen påverkar studieresultaten, hävdar Fahlen (2002), Nyström (2002) och Sandström Kjellin (2002). Nyström (2002) har i sin studie funnit att de tendenser som finns i barns läslärande under de tre första månaderna i skolan fortsätter under deras tre första skolår (Gustafsson & Mellgren 2005, s.2). Barn som inte förstår sammanhanget i skolan ställs utanför. Nyström hävdar att det måste finnas förståelse för den aktuella kontexten och relationen mellan individen och lärandemiljön vilket kan uppnås med hjälp av skönlitteratur. Vid läsning av skönlitteratur kan man lättare ställa ”öppna frågor” och på så sätt får man reda på hur barn tänker.

I en del läromedel där begreppen är för abstrakta är det stor chans att man inte lär sig något alls. När man utgår från skönlitteratur kan eleverna ofta identifiera sig med de olika karaktärerna och på så sätt kan pedagogen få reda på hur barnen tänker och lättare hitta olika lösningar.

Lars-Göran Malmgren har utfört en studie som presenteras i *Åtta läsare på mellanstadiet*. Boken är en fortsättning på en tidigare bok om tematisk litteraturundervisning i den klass eleverna går i. Det är en fördjupad närstudie av åtta elevers reaktioner på undervisning och texter och deras fritidskultur och fritidsläsning. I boken presenteras de åtta eleverna och deras utveckling. Litteraturläsningen ses i ett utvecklingsperspektiv och boken introducerar olika teorier om litteraturläsningens utveckling. Boken framhåller att flickorna läser mer än pojkarna ”vilket överensstämmer med de sedan länge kända könsspecifika skillnaderna då det gäller läsvanor” (Malmgren, 1997, s. 187). Detta framkommer också i Pedagogiska magasinet i artikeln *Flickor läser för livet – och av lust*. Ulfgard, har utifrån sin forskning sett att svenska ungdomar läser allt mindre och att pojkar läser minst. Vid 15-16 års ålder läser flickor fortfarande mycket. På sin fritid läser flickor romaner, trots ”ett brusande medieutbud söker de sig till skönlitteraturen”.

Mats Myrberg forskare vid Stockholms universitet menar att läsfärdighet är en färskvara. Man måste läsa kontinuerligt. Studerar man 16 till 19 åringars läsfärdighet visar de sig som grupp vara bättre än de mellan 20 och 25 år. Den yngre gruppen har också en mer sammanhållen läsfärdighet, vilket innebär att skillnaden mellan de bästa och sämsta är mindre bland dem än bland de äldre, säger Mats Myrberg. Den yngre gruppen svarade att de läste varje dag och att de läste i skolan. De äldre som slutat skolan läste mer sällan och visade sämre resultat på lästesten. Studien visar att läsning måste kopplas till eleverna intressen. De behöver motiveras att fortsätta läsa även efter skolan (Hör upp, bilaga till läs & skriv). När eleverna läser skönlitteratur blir läsningen meningsfull. De får ett ökat ordförråd och bättre läsförståelse vilket gynnar allt skolarbete och även deras framtida vuxenliv. Enligt internationell forskning såsom PISA och nationell såsom PIRLS och *Läsa för att lära* är det stora skillnader mellan olika elevgrupper när det gäller läsning. Verksamma pedagoger har en stor uppgift och deras attityder kring läsning av skönlitteratur är viktiga i sammanhanget vilket även framkommer i styrdokumentet.

3.4 Styrdokument

3.4.1 Lpo 94

Lpo-94 är ett stöd för verksamma lärare och utifrån den kan vi förklara för exempelvis föräldrar varför vi valt att arbeta på ett visst sätt. All undervisning ska ha sin grund i skolans styrdokument. För att vi ska få en likvärdig utbildning kan inte undervisningen utformas på samma sätt överallt. Man måste titta på varje individs förutsättningar och behov. Det finns olika vägar att nå målen. Därför är det viktigt att lärare behärskar många olika metoder när undervisningen inte kan utformas lika för alla. Bland mål att uppnå i grundskolan nämns att eleven ”Behärskar det svenska språket och kan lyssna och läsa aktivt och uttrycka idéer och tankar och tal i skrift”. Ett strävandemål är att skolan ska hjälpa eleven att ”Utveckla sin fantasi och lust att lära genom att läsa litteratur samt gärna läser på egen hand och av eget intresse”. Enligt läroplanen är det skolans ansvar att varje elev efter grundskolan ”behärskar det svenska språket och kan lyssna och läsa aktivt och uttrycka idéer och tankar i tal och skrift” (Lpo 94).

3.4.2 Kursplanen i svenska

Kursplanen i svenska syftar till att Utbildningen i ämnet ska ge eleverna möjligheter att använda och utveckla sin förmåga att tala, lyssna, se, läsa och skriva samt att uppleva och lära av skönlitteratur, film och teater.

I kursplanen i svenska står det att ”Det skrivna ordets betydelse är stor och samhället ställer krav på förmåga att kunna hantera, tillgodogöra sig och värdera texter”. Språkförmågan har stor betydelse för allt arbete i skolan och elevernas fortsatta liv och verksamhet. Det är därför ett av skolans viktigaste uppdrag att skapa goda förutsättningar för elevernas språkutveckling. Det skrivna ordet är stort och samhället ställer krav på förmåga att kunna hantera, tillgodogöra sig och värdera texter. Språket och litteraturen har stor betydelse för den personliga identiteten.

Kultur och språk sägs vara oupplösligt förenade med varandra och i språket finns ett lands historia och kulturella identitet. Språket speglar den mångfald av kulturer som berikar och formar samhället. Skönlitteratur, film och teater bär en del av kulturarvet och förmedlar kunskaper och värderingar. Skolans uppgift är att med utgångspunkt i elevernas egna kulturella skapande och med anknytning till deras erfarenheter låta olika upplevelser, åsikter och värderingar mötas. Svenskämnet syftar till att stärka elevernas identitet och förståelse för människor med olika kulturell bakgrund.

Språk och litteratur ska behandlas som en helhet, därför kan inte ämnet svenska delas upp i moment. Elevernas behov att uttrycka vad de känner och tänker tillgodoses genom arbetet med språk och litteratur. Genom det får eleverna gemensamma upplevelser och får kunskaper om svenska språket, olika kulturarv och vår omvärld. När eleverna använder sitt språk talar, lyssnar, läser, skriver och tänker i meningsfulla sammanhang, kan de utveckla goda språkfärdigheter. Genom skönlitteraturen kan människan förstå sig själv och världen. Skönlitteratur kan utveckla empati och förståelse för andra och för de som är annorlunda. Därigenom kan motbilder till exempelvis rasism, extremism, stereotypa könsroller och odemokratiska förhållande. Skönlitteratur ger kunskaper om barns, kvinnors och mäns livsvillkor under olika tider och i olika länder. Litteraturen bidrar till att ge svar på de stora livsfrågorna och kan skildra kulturella erfarenheter samt kan ge eleverna möjlighet att utveckla ett eget förhållningssätt till kultur och kulturella värderingar.

Enligt Lpo 94 grundläggs personlig trygghet och självkänsla i hemmet, men även skolan har en viktig roll. ”För att skolan ska kunna nå de uppställda målen krävs det att undervisningsmålen ständigt prövas, resultaten följs upp och utvärderas och att nya metoder prövas och utvecklas. Ett sådant arbete måste ske i ett aktivt samspel mellan skolans personal och elever och i nära kontakt med såväl hemmen som det omgivande samhället”.

3.5 Faktorer som gynnar läslusten

Som en del av vår litteraturgenomgång som också är en empiri har vi tagit del av olika faktorer som gynnar läslusten. Teleman framhåller vikten av att skolan och dess kunskap är meningsfull för eleverna. Han säger att den som vet något om vad förståelse är och hur läsning går till har lättare för att själv skriva begripligt. Han betonar även att om vi vet vad som händer i oss när vi försöker skriva så går det lättare att skriva (Teleman, 2000). Teleman betonar vikten av att eleven får reda på meningen med formella övningar och veta vad målet är och att de formella övningarna leder dit (Teleman, 2000). Både formell träning och teoretiskt arbete måste inriktas på att öka självförtroende och trygghet i språkutövningen (Teleman, 2000). Skrivandet måste ha en mening annat än skrivinläring. Skolan har därför en stor uppgift att stödja barn till en nivå som möjliggör ett aktivt deltagande i samhället. Det finns olika faktorer som har stor inverkan på barnets lärande (Teleman, 2000).

Vi har valt att fokusera på pedagogen, hemmiljön och lärandemiljön i skolan på grund av att all forskning som vi undersökt framhåller just de här aspekterna som avgörande för elevens lärande. På grund av att forskning framhåller att den resurs som har störst betydelse för elevers resultat främst när det gäller elevers läsförmåga är pedagogen inleder vi det här avsnittet med pedagogens betydelse för lärandet. Därefter behandlar vi hemmet och uppväxtmiljöns betydelse och till sist skolans lärandemiljöns betydelse för att öka elevernas läslust.

3.5.1 Pedagogens

Förr i värden fanns det en strävan efter att få alla elever ”lika duktiga”. I år 1 förväntade man sig inte att någon kunde läsa. Man satte igång med de olika ljuden och förutsatte att alla var som ”blanka blad”, vilket även förekommer i dag (Gustafsson & Mellgren, 2005, s.17). I dag vet vi att det inte finns några givna metoder som passar alla. Istället måste vi vara våra egna verktyg och skapa egna tillvägagångssätt utifrån just de situationer och de konstellationer som vi för tillfället ingår i. Det är upp till dig som pedagog att välja det man tycker om och som passar verksamheten. Den här friheten innebär att du som pedagog blir mer utsatt om något går fel eller brister. Därför gäller det att ha en trygg bas i form av en välgrundad uppfattning om hur lärande går till som utgångspunkt för de val man gör (Gustafsson & Mellgren, 2005).

Många studier visar att läraren är en nyckelperson i skolan. Lärarkompetensen är den resurs som har störst betydelse för elevers resultat, speciellt när det gäller elever som har läs- och skrivsvårigheter (Pramling Samuelsson & Asplund Carlsson, 2003; Bjervås, 2003). Hall (2003) lyfter fram nedanstående aspekter i lärarkompetensen som har betydelse när skriftspråket är lärandeobjekt:

- en djup ämneskompetens om skriftspråk och skriftspråklärande,
- överensstämmelse mellan lärarens teoretiska antaganden och praktiska handlingar,
- att läraren reflekterar över sin praktik,
- att läraren lägger stor vikt vid meningsskapande, förståelse för skriftens funktion och innebörden i texter,
- att läraren har förmåga att utgå ifrån varje barns erfarenheter och kunskaper för att kunna utmana barnet att lära,
- att läraren arbetar med en bred ansats mot olika aspekter av skriftspråket (Gustafsson & Mellgren, 2005, s. 21).

Många som forskar om läs och skriv är eniga om att lärarkompetensen är viktigare än val av metoder. Läraren behöver däremot behärska många olika metoder för att kunna nå alla elever. Frost betonar vikten av att läraren och elevens samspel är av god kvalitet. Eleven är sårbar eventuella nederlag behöver mötas med förståelse och empati. I en undersökning av vilka egenskaper en elev uppskattar hos en lärare betonade de svaga eleverna lärarens förmåga att skapa god stämning och leva sig in i andra medan de duktiga eleverna betonade lärarens undervisningsskicklighet och ämneskunskaper (Schiottz,1996). Genom sina reaktioner på eleven definierar läraren det psykologiska rum som eleven ska utvecklas i, vilket i sin tur påverkar elevens självkänsla och självförtroende. Lärarens personliga egenskaper blir därför betydelsefulla för elevens utvecklingsmöjligheter. Frost menar att läraren måste bekräfta eleven så att eleven känner sig sedd som person och visa respekt för elevens problem (Frost, 2002).

Det är sällan man har undersökt vilken betydelse som ”lärarfaktorn” har för barns lärande. I Sverige har skolverket försökt inringa vad som utmärker en bra lärare genom att som kriterium använda sig av elevernas läsprestationer i lärarnas klasser (Lansfjord, 1994). För att mer konkret bestämma vad som karakteriserar de här lärarnas personlighet undersökte man lärarpersonen, undervisningen och klassrumsatmosfären. Man kom fram till att dessa lärare kunde beskrivas som mycket trygga i sin lärarroll. De tyckte om sitt arbete och trivdes med sina elever. Lärarna reflekterade mycket över sin undervisning för att på bästa sätt anpassa sin undervisning till de enskilda elevernas utveckling och ge dem utmaningar som stod i relation till deras kunnande. Lärarna formulerade klara individuella krav som sedan följdes upp. När det gäller metod, användes inte en metod utan en kombinerade LTG-orienterad uppläggning med mer traditionella läsaktiviteter. Lärarna var inriktade på att barnen redan från början skulle arbeta mycket med både läs- och skrivaktiviteter på ett lustfyllt och medvetet sätt för att väcka elevernas lust att läsa och skriva. Lärarna var goda förebilder genom att de läste högt och berättade om sitt eget läsintresse för eleverna. De uppmuntrade barnen att läsa och avsatte mycket tid till läsning. Arbetssättet var även målinriktat på att skapa en aktiv och ansvarsfull läromiljö. Lärarna ansåg inte att deras klass var särskilt resurskrävande, trots att flera av dem hade mycket krävande elever. Enligt Frost handlar det om generella mänskliga drag, att som lärare känna lust för sitt yrke och ett starkt intresse för barn och utveckling. Det handlar om egenskaper som empati och respekt för det enskilda barnet och om att våga ställa individuella krav och följa upp dessa krav och därigenom visa att man är engagerad och respekterar barnet. Genom detta visar man för eleven att man har vilja och mål vilket stärker elevens motivation och självförtroende. Lärarna hade en teoretisk kompetens som de kunde använda på ett klokt sätt i praktiken (Frost, 2002).

Teleman framhåller att texterna inte får vara för svåra för eleverna. Det gäller ”att läsa både på och mellan raderna för att begripa vad som faktiskt sägs och för att finna de utsagda förutsättningarna och budskapen” (Teleman, 2000, s.22). Läraren måste lägga upp undervisningen på ett sätt så att eleverna kan delta i den, trots att de inte i början kan förstå det som lärs ut helt. Läraren behöver leda eleven så att de förstår vad undervisningen går ut på och når fram till samma situationsförståelse som läraren. Om detta ska lyckas måste läraren träffa den läropunkt hos eleven som gör att hon kan få ut något av det. Denna läropunkt kallas den närmaste utvecklingspunkten (Vygotskij 1982). Detta kräver att läraren är inkännande och har goda kunskaper om läroprocessen (Frost, 2002). Om en text ligger inom elevens proximala utvecklingszon kommer detta lässätt att stärka elevens läsutveckling (Frost, 2002).

3.5.2 Hemmet/uppväxtmiljön

Barn upptäcker skriftspråk beskriver förändringar som skett när det gäller hemmets roll i läsundervisning. Förr skulle läsundervisningen ske i hemmen och fick konkurrera med andra sysslor som skulle utföras. När småskolan infördes förändrades föräldrarnas ansvar för läsundervisningen och blev en viktigare angelägenhet för skolan (Dahlgren m.fl., 2002). Enligt läroplanen ska arbetet i skolan ske i samarbete med hemmet. När det gäller den formella läs- och skrivundervisningen har skolan haft en monopolställning. Läsforskare betonar betydelsen av aktivt stöd från föräldrarna. Detta innebär främst att se till att barnen har tillgång till läsmaterial och att vara en aktiv lyssnare till sina barn. När barnen ser vuxna läsa blir de intresserade av att själva läsa. Genom att föräldrarna möter sina barn i naturliga skriv och lässammanhang har de möjlighet att ta vara på de ”gyllene tillfällen” då barn spontant ställer frågor om den skriftspråkliga omgivningen. Föräldrarnas metodiska okunskap kan bli en fördel på så sätt att de med större öppenhet kan lyssna på barnets egna tankar (Dahlgren m.fl., 2002).

Arbetet med barnen måste ske i ett nära samspel med föräldrarna, som behöver kunskap om vad som händer i barnens värld för att kunna besvara de frågor som barnen bär med sig från skolan. Föräldrarna utgör en dold resurs för att skapa de bästa utvecklingsmöjligheterna. Därför bör deras intresse för barnens utveckling uppmuntras (Dahlgren m.fl., 2002). Mötet mellan barn och skriftspråk sker inte bara i skolan utan också i hemmet, förskolan, förskoleklassen, fritidshemmet och samhället i övrigt. Genom att skapa en stimulerande skriftspråklig miljö runt barnet kan det här mötet underlättas. En komplett språklig uppväxtmiljö gynnar både tal- och skriftspråksutvecklingen hos barnet (Dahlgren m.fl., 2002). *Läsning och läsundervisning* framhåller att skolklassens samlade sociala bakgrund spelar minst lika stor roll för läsutvecklingen som den sociala statusen för barnets egen familj. Barn kan komma från ringa sociala omständigheter och ändå klara sig bra i jämförelse med jämnåriga om de bara hamnar i en klass med övervägande välordnade barn. Förväntningarna på undervisningen i skolklassen stiger om många av föräldrarna förväntar sig att barnen blir självständiga läsare snabbt. Förväntningsprocessen spelar troligen också en roll för hur mycket man ägnar sig åt barnets läsutveckling i hemmet. I forskningsresultatet från IL-basis framkommer det att danska skolbarn i skolår tre är relativt svaga läsare jämfört med eleverna i de andra nordiska länderna (Mejding, 1994). Resultaten tolkas som symptom på bakomliggande förhållanden. En differens mellan länderna är skilda hemförhållanden. I Sverige och Finland uppmuntrar föräldrarna i betydligt högre grad sina barn att upptäcka skriftspråket. De har dessutom starka förväntningar på att barnen ska lära sig att läsa tidigt i skolan och därför stöder de i högre grad barnen i skolarbetet (Frost, 2002). Det kan förklara varför svenska och finska barn är snabbare med sin läsutveckling än danska barn.

I hemmet kan barnen få kunskap om vad skriften är och kan användas till. De har lyssnat till vuxnas läsning och sett sina egna namn, varunamn och vykort. Genom det gemensamma läsandet kan barnet förknippa läsning med goda gemensamma upplevelser och närhet. Därigenom kan lusten till läsning öka. Isolerat kan man påvisa att barnens egen läsfärdighet i tredje klass kan kopplas till antalet böcker i hemmet. Men det är inte böckerna i sig som ger god läsfärdighet. ”Bokstäverna kan ju inte av sig själva tränga ut ur böckerna och in i barnens ögon och huvuden” (Elbro, 2004, s.95). Sambandet bygger snarare på föräldrarnas intresse för läsmaterial eller deras uppfattningar om vikten av att vara en god läsare och förväntningar på barnens läsande (Elbro, 2004). Samtal om böckernas innehåll kan bidra till ett bättre ordförråd.

Många barn får inget stöd från hemmet. En del växer upp under kaotiska omständigheter. De har ingen möjlighet att förstå den värld av fantasi, tillfredsställelse och kunskap som litteraturen kan erbjuda. De här eleverna känner sig inte komfortabla med långa texter. Detta kan förklara varför de kan hantera kort information och korta texter bättre än längre texter och böcker (Wolff, 2005).

3.5.3 Lärandedmiljön

När skolarbetet knyts till meningsfulla sammanhang, som utgår ifrån barnens erfarenheter, skapas gynnsamma förhållanden för utvecklingen av en god läs- och skrivförståelse. I boken *Språkrum* har man dokumenterat olika förskolor som ingått i ett utvecklingsprojekt som syftar till att stärka en god läsutveckling hos barn. På några av förskolorna har man inrett speciella språkrum, där man synliggör språket på olika sätt. Bokhyllor är konstruerade så att böckerna blir synliga för barnen i lagom höjd. Det finns utrustade läshörnor med böcker, bandspelare och hörlurar. Förskolorna arbetar mycket med barnens namn och bokstavslekar som de snabbt lär sig känna igen.

Det finns även i bibliotek i några av förskolorna. Miljön är viktig, texter och bokstäver finns överallt. Högläsning är något som alla förskolor förespråkar. "Det har visat sig att barn som regelbundet fått lyssna till någon som läser för sig har större möjlighet att utveckla sitt skriftspråk" (Gustafsson & Mellgren, 2005, s.32). Synen på lek har förändrats. Piaget ansåg att barnet inte bildar någon ny kunskap i leken utan prövar nya erfarenheter med redan etablerade tankestrukturer (Gustafsson & Mellgren, 2005). I dag framförs leken som en viktig dimension i barns lärande. Säljö (2000) anser att leken är ett naturligt sätt att lära och att det knappast är möjligt att skilja lek från lärande. Det finns många olika metoder att arbeta utifrån, men en av de viktigaste delarna för att det ska fungera är att ta reda på barnens behov och intresse. "För att barn ska stimuleras till språkanvändare måste de veta varför de gör det de gör, språket måste vara funktionellt" (Barn och Utbildningsförvaltningen & Höglund, 2004, s. 13).

3.5.4 Sammanfattning

I den här delen av litteraturstudien som dels är en traditionell litteraturgenomgång men även empiri har det framkommit att pedagogen, hemmet och lärandemiljön är viktiga aspekter när det gäller att gynna elevers läslust. Att lära sig språket tar olika lång tid för olika barn, men processen är densamma. Barn lär sig språk genom att använda det. Den vuxnes roll är oerhört viktig för att skapa sammanhang och lustfyllda miljöer som främjar språkutvecklingen om inte barnen själva är nyfikna. Det är ett kontinuerligt samspel med den vuxna och miljön runt omkring som bidrar till en utvecklande process (Gustafsson & Mellgren, 2005). Vuxna förebilder, i skolan och hemmet, som själva läser och talar positivt om läsning är viktiga för eleverna. "Det väsentliga här är alltså dels att förebilder och ett positivt samspel finns, samt att barnet faktiskt lär sig självt hur språket är uppbyggt och konstruerat utan formell undervisning men i ett intensivt uppmuntrande samspel" (Barn och Utbildningsförvaltningen & Höglund, 2004, s.57).

3.6 Skönlitteratur som åtgärd

Olika studier och rapporter visar att svenska elever läser mindre och att läsförmågan blivit sämre under senare år. Den ensamt viktigaste faktorn för att få god läsförståelse är enligt flertalet läsforskare att man läser mycket. I Nationalencyklopedins ordbok definieras läsförståelse som ”förståelse av vad man läser” och läskunnighet definieras som ”förmåga att läsa” (Bra Böcker AB, 1996, s.330). I vårt arbete har vi valt att lägga en likadan innebörd i begreppen läsförståelse och läsförmåga som i ordböckerna. I följande litteraturgenomgång lyfter vi fram olika studier som påvisar att elever som läser mycket skönlitteratur får en bättre läsförståelse vilket har god inverkan i deras skolarbete.

Skönlitteratur definieras enligt *Bra Böckers lexikon 2000* som ”den del av litteraturen som i motsats till facklitteraturen betonar den konstnärliga sidan. Traditionellt indelas skönlitteraturen i epik, dramatik och lyrik. Gränsen mot andra former, t.ex. reportage och dokumentärschildring, är flytande” (Bokförlaget Bra Böcker AB, 1998, s. 89). Vi överensstämmer med ovanstående definition av skönlitteratur och tar alltså inte med facklitteratur och serietidningar i vår definition.

Teleman beskriver hur man kan missgynna läslusten genom att eleverna får innehållslösa böcker med obegripliga och ointressanta upplysningar. Vill eleverna läsa något som de tycker är intressant så får det göras på fritiden. Skönlitteratur används inte som kunskapskällor. Man styckar upp läsningen så att man endast läser någon sida med flera dagars mellanrum. Av detta lär sig eleverna ”att kunskap bör njutas i små utmäta portioner och att längre sammanhängande texter inte är för vanliga människor. Att skönlitteratur har två funktioner: att ge fascination på fritiden eller att vara symptom på bildning” (Teleman, 2000, s.19). Teleman menar att läsning måste bli ett inslag i kunskapsökandet i alla ämnen (Teleman, 2000).

Historikern Daniel Calhoun, som analyserade skolinspektörers rapporter om undervisningen i 1700- och 1800-talens skolor i Amerika, kunde påvisa hur barn på den tiden hade svårigheter att koppla det de läste och hörde till något konkret och upplevt. Man observerade att barnen kunde läsa flytande men att de inte förstod innehållet i de texter de läste. I en del projekt som genomförts under de senaste årtiondena är det på liknande sätt vikten av att förstå det man läser och se meningen i innehållet som betonas. I dessa projekt har man använt sig av skönlitteratur i undervisningen för att eleverna ska finna lust och kunna koppla innehållet till sina erfarenheter. Eleverna får på så sätt ett sammanhang i skolarbetet och blir mer motiverade i sina studier (Säljö, 2000).

I förorten Rinkeby i Stockholm har man genomfört projektet ”Listiga räven” där elever från årskurs ett fått arbeta utifrån skönlitteratur. Barnen som deltog i projektet fick en mycket god läsförmåga och läsförståelse. De fick ett större ordförråd och en ökad läsaptit. Detta gynnade även andra ämnen och resulterade bland annat i en djupare insikt om samhälleliga och historiska förhållanden. Forskare kom fram till att ”de barn som inte hade fått någon formell språkundervisning, men som hade lyssnat, samtalat och läst många böcker utvecklade sitt språk allra bäst” (Lindö, 2002, s.171). Vid Jönköpings universitet har man genomfört en studie där juridikstudierande fått läsa skönlitteratur som komplement till facklitteraturen. Efter fyra års undersökning visade det sig att studenterna hade förbättrat sig inom flera områden. De hade förbättrat sin förmåga att hantera språket såväl muntligt som skriftligt. De hade fått ett större ordförråd, en ökad förmåga att tänka analytiskt och abstrakt, samt en bättre läsförståelse.

Ria Heilä-Ylikallio har genomfört ett forskningsprojekt där man utgår från kvalitetslitteratur inom läs- och skrivundervisningen. Syftet är att skapa meningsfulla möten mellan eleven och litteraturen. Heilä-Ylikallio betonar att eleverna behöver utmaning i att tolka texter, reflekterande och läsförståelse. Skönlitterära kvalitetstexter innehåller tomrum, texten är inte färdig utan kan fyllas ut med fiktiv respons. När eleverna får tolka texten blir de medskapare i handlingen och deras läsförståelse utvecklas.

3.6.1 Skönlitteratur och Storyline

Ria Heilä-Ylikallio, har genomfört ett forskningsprojekt där hon utgår från kvalitetslitteratur inom läs- och skrivundervisningen. Rapporten heter *”Den förtrollande argsinta, lyckliga lilla My” Storyline en möjlighet till möte med kvalitetslitteratur inom läs- och skrivundervisningen* och behandlar hur man med hjälp av metoden Storyline och kvalitetslitteratur kan stödja eleverna till en bättre läsförståelse.

Enligt internationella undersökningar är Finländska ungdomar bra på läsning. Men om man tittar närmare på forskningen så är det är särskilt läsförståelse de är bra på, främst flickorna. I dag ser en hel del forskare den tolkande läsningen som den svåraste läsningen, en läsning man kan förhålla sig till och inte bara förstå. Skolan i Finland har rönt internationellt intresse och även internationell publicitet i och med rapporteringen av PISA 2003-undersökningarna i december 2004. Förklaringsmodellerna för den finländska framgången kan enligt Uljens (2004) bestå av en mer kunskapscentrerad skola, lärarauktoritet i form av positiv respekt, prestationsförväntningar och skol(van)trivsel, hemmets stöd, läraryrkets popularitet och status, lärarutbildningen, bildningshistorien, kulturell homogenitet i betydelsen av få invandrare, ett relativt enhetligt elevmaterial samt den varma skollunchen och friska luften mellan arbetspassen i skolan. Även om PISA-resultaten visar att Finland har ett av världens enhetligaste grundutbildningssystem märker man klara könsskillnader som regionala skillnader. Könsskillnaderna i läsförståelse var klart signifikanta till förmån för flickorna. Även nationella kartläggningar av elevers färdigheter i modersmål och litteratur pekar på stora skillnader mellan flickor och pojkar, i synnerhet i skrivning (Silverström, 2003; 2004). En närläsning av PISA-2000 visar att finländska ungdomar är mycket bra på läsförståelse, men inte lika bra på reflekterande läsning (Väljjarvi, 2001). Det vill säga att de finländska ungdomarna var mycket bra på att avläsa en tågtidtabell men inte lika bra på att analysera undertexten i ett skönlitterärt utdrag.

I Finland bytte modersmålsämnet 1999 namn från modersmål (mother tongue, native language) till modersmål och litteratur. Med namnförändringen ville man markera att modersmålsämnet inte bara är ett språkämne utan också ett starkt kulturämne. Att undervisningen i modersmål och litteratur ska vara funktionell förankras tydligt i Läroplanen från 1994. Skolämnet profileras tydligt som ett kulturämne som ska betyda någonting för eleverna. Man vill komma bort ifrån formalistiska ifyllnadsövningar och auktoritetstroga regelverk och istället leva, leka och skapa betydelse. Heily- Yllikallio drar parallellen till Vygotskys kulturteoretiska syn och säger att det man kan leka om kan man tänka om. Leken kan vara allvarsam, det som sker i lek det sker och ingen frågar varför. Man kan inte påskynda leken, inte heller leka snabbare. Heily-Yllikallio anser att vi behöver ny kunskap om funktionell litteraturundervisning även i de lägre klasserna. Pedagogen behöver utvecklas i hur man handleder och utmanar elever i så kallade tolkande läsning och regelrätt läsförståelse, eftersom våra ungdomar visar osäkerhet på det området.

Heilä-Ylikallio har tillsammans med några kollegor fört fram material för litteraturundervisning som främjar läsförståelsen. En metod är att nybörjarläsarna får läsa texter som är skrivna av etablerade författare och som man kan bearbeta genom andra konstformer. Här blir Storyline ett naturligt arbetssätt. Storyline är ett sätt att skapa meningsfulla möten mellan eleven och litteraturen. En didaktisk utmaning är att hitta kvalitetstexter med tomrum, den andra utmaningen är att ställa tolkningsfrågor till texten. Syftet är att skapa meningsfulla möten mellan eleven och litteraturen. Heilä-Ylikallio betonar att eleverna behöver utmaning i att tolka texter, reflekterande och läsförståelse.

Skönlitterära kvalitetstexter innehåller tomrum, texten är inte färdig utan kan fyllas ut med fiktiv respons. När eleverna får tolka texten blir de medskapare i handlingen och deras läsförståelse utvecklas.

Helä-Ylikallio anser att författarens Tove Janssons litteratur är utmärkt att arbeta utifrån. Lilla My är en välkänd figur genom Muminböckerna. Lilla My kan tolkas på olika sätt och utmanar läsaren med tomrum. Läsarens uppgift blir då att fylla i tomrummen och att därigenom vara medskapare i handlingen. Lilla My symboliserar kvalitetstexten och tomrum är ett krav på sådan text.

3.6.2 En studie på Internationella Handelshögskolan

På Internationella Handelshögskolan, vid Jönköpings universitet, har Leif Alsheimer, som tidigare var universitetslektor, gjort en studie bland de studerande. Alsheimer blev inspirerad av Joseph Tussmans studie som pågick mellan 1965 och 1969 på The Experimental College Program, USA. Tussman genomförde en studie som hade en klar målsättning ”att bilda studenterna så att de på ett ansvarskännande och aktivt sätt skulle kunna fylla sin plats som medborgare i ett demokratiskt samhälle” (Alsheimer, 2004, s. 61). Kursplanen i det program han genomförde innehöll en litteraturlista som bestod av klassiska verk t.ex. Platon, Machiavelli, Hobbes med flera. Denna litteratur lästes ur ett historiskt, filosofiskt, samhällsvetenskapligt och litteraturvetenskapligt perspektiv av både studenter och lärare.

Katherine Bernhardt Trow beskriver och utvärderar Tussmans studie i sin bok *Habits of Mind*. I boken beskrivs hur hon slumpvis valde ut 40 studenter för djupintervju. Utifrån underlaget har hon bland annat fått fram vad studenterna lärde sig och vilket inflytande det har haft och har för deras liv. Studenterna från programmet hade lättare att klara av de reguljära akademiska kurserna oavsett ämne. De fullföljde även sina studier i större omfattning än andra studenter. ”En påtaglig men föga överraskande effekt var att studenternas språkliga förmåga, i både tal och skrift, såväl i stilistiskt som i grammatiskt hänseende radikalt förbättrades” (Alsheimer, 2004, s. 65).

Inspirerad av Tussmans studie startade Leif Alsheimer en bildningsstudie år 1997. Studenterna fick läsa skönlitteratur utanför sina ordinarie studier för att se om detta genererade i ett bättre tal- och skriftspråk. Lärare och studenter förde under kursens gång en dialog angående det utsagda i texterna och eleverna fick möjlighet att reflektera över egna och andras frågor. Efter fyra års undersökning visade det sig att studenterna hade förbättrat sig inom flera områden. De hade även blivit bättre rustade för sitt framtida yrkesval (Liedman, 2002). Innehållet i utbildningen var viktigast. Leif Alsheimer använde sig av skön- och facklitteratur inom humaniora, samhällsvetenskap och populär naturvetenskap. Litteraturen bearbetades utifrån olika teman däribland ”Makt och missbruk” (Alsheimer, 2004).

Varje tema avslutades med att studenten analyserade och argumenterade för en ståndpunkt.

Under kursens gång förändras hanteringen av språket på ett iögonenfallande sätt. Det är snarare regel än undantag att förstaterminsstudenterna sårskriver sammansatta ord, använder relativt få betydelsebärande ord i texter och brister i gestaltungsformåga. Alltför många har svårt att förstå längre meningar, som innehåller många bisatser och gör sig av och till skyldiga till syftningsfel. Glädjande nog kan man se att i stort sett alla dessa problem elimineras under resans gång, även för studenter som själva anser sig ha haft svårt att hantera svenska. Den främsta anledningen till förbättringar är med all sannolikhet den omfattande läsningen av skönlitteratur i dess helhet. (Alzheimer, 2004, s. 295).

Tredje och fjärde årets elever angav att de hade förbättrat sin formåga att hantera språket, såväl muntligt som skriftligt. De hade även fått ett större ordförråd. Under kursens gång fick studenterna en mycket tydligare uppfattning om omvärlden, en bättre formåga att tolka och förstå händelser samt ett mer självständigt och kritiskt förhållningssätt.

Vid högskoleverkets utvärdering av Alshemers studie påvisades att programmet stärkte studenternas fortsatta intellektuella tillfredsställelse. Det som studenterna främst menade sig ha användning för i sina yrkesliv var ”formågan att tänka analytiskt och abstrakt, förstå vad man läser och kunna tillämpa det i sin omedelbara kontext, medvetenhet och kunskap om språkliga förhållanden, formåga till empati samt bättre uppfattning och möjlighet att tolka och förstå händelser i omvärlden” (Högskoleverket, 2001, s. 66-67).

3.6.3 ”Listiga räven-projektet”

I förorten Rinkeby i Stockholm har man genomfört projektet ”Listiga räven” där man riktar uppmärksamheten på skönlitteraturens roll. I åtta månader testades alla barns läsförståelse och deras formåga att behandla språket muntligt och skriftligt. Forskare kom fram till att ”de barn som inte hade fått någon formell språkundervisning, men som hade lyssnat, samtalat och läst många böcker utvecklade sitt språk allra bäst” (Lindö, 2002, s.171).

Läs- och skrivprojektet ”Listiga räven” genomfördes mellan åren 1995-1998. Omkring 60 elever i årskurs 1-3 deltog, samtliga med invandrarbakgrund. Projektet som bygger på idén att lära barn läsa och skriva på ett lustfyllt sätt har hämtat inspiration från läsinlärningsmetoden ”Whole language” som är benämningen på den läsinlärningsmetod som dominerar i Nya Zeeland. Eleverna lär sig läsa genom att läsa på liknande sätt som ett barn lär sig ett språk genom att tala. Läsningen består främst av skönlitteratur med motiveringen att innehållet ska intressera barnen. Läsning och skrivning ska finnas med i alla aktiviteter och ska upplevas som spännande och roligt. Lärarna utgår från helordsmetoden, läsningen ska ske i ett meningsfullt sammanhang. Man skriver upp i stort sett allt, ord meningar, bokstäver och siffror. Man skriver också meddelanden till både barn och vuxna för att visa barnen hur vi kan meddela oss genom skriftspråket. Därigenom blir barnen uppmuntrade till skriftspråksinläring och nyfikna på läsning. Lärare och elever skriver gemensamma sagor på blädderblock som de sedan läser tillsammans många gånger. Utifrån texten arbetar de sedan vidare med bokstäverna, långa och korta ord, antal ord i en mening, samma bokstäver o s v. Barnens intresse för läsning ökar genom att läraren läser för dem, läser med dem och när barnen läser själva. Barnen får själva välja vilken bok de vill läsa. Under läsåret läser varje barn mellan 60-80 böcker av varierande svårighetsgrad.

Läslusten är mycket stor, elevernas nyfikenhet är väckt och de slukar böcker. Genom att de får återberätta vad de har läst för klassen så ser lärarna att de har förstått vad de läst.

Till grund för projektet ligger FN:s barnkonvention. Den litteratur som används i undervisningen väljs ut med tanke på Barnkonventionens artiklar. Exempelvis har *Pricken* av M. Rey (R&S) använts för dramatisering av Barnkonventionens artikel 2: alla barns lika värde. Genom att enbart använda sig av god skönlitteratur och facklitteratur stimuleras barnens nyfikenhet och deras lust att läsa växer. Skolan har ett nära samarbete med biblioteket som sedan 15 år tillbaka i tiden regelbundet bjudit in eleverna för bokprat. Bibliotekarien berättar då på ett inspirerande sätt om bra böcker, gamla och nya samt ger dem boktips.

För att ge barnen en gemensam kulturell plattform får de möta minst tio svenska barnboks författare under sin grundskoletid. Genom gemensamma läsoplevelser får eleverna gemensamma referensramar senare i livet. Barnen får också möjlighet att möta det svenska språket i så många former som möjligt. Därför inbjuds teatergrupper, berättare och dansare till biblioteket. Där finns också ett stort utbud av barn- och ungdomsfilmer, samt cd-skivor. Alla klasser får ställa ut sina temaarbeten på biblioteket som även ordnar med utställningar och vernissage.

I slutet av 1990-talet genomfördes två stora tester i svenska och matematik där totalt 6788 elever i årskurs tre från 150 olika skolor deltog. Det visade sig att eleverna som deltagit i projektet hade ett högre medelvärde i svenska när det gäller ordtest och texttest samt bättre resultat och lösningsfrekvens i matematik. Förutom att barnen som deltog i projektet visade prov på en mycket god läsförmåga och läsförståelse blev också deras ordförråd större och de uppvisade en enorm läsaptit. Enligt projektets initiativtagare fungerar tematisk litteraturläsning av det här slaget både som en källa till upplevelse och underhållning. Eleverna når en djupare insikt om samhällsliga och historiska förhållanden. De har fått bättre självförtroende och har blivit mer studiemotiverade vilket även gynnar andra ämnen så som matematik (Alleklev & Lindvall, 2003). Förutom detta fanns det enligt lärarna ingen mobbing, skoltrötthet eller elever med dyslexi i klassen. Avgörande för läsprojektet var lärarnas personliga förhållande till skönlitteratur, både barn- och vuxenlitteratur. Att pedagogerna själva läste litteratur ansågs som den enkla förklaringen till ett lyckosamt läsprojekt.

4 Metod

I media har vi med stort intresse följt den pågående läsdebatten, på så sätt kom vi i kontakt med olika internationella och nationella studier. Vi har läst oroande artiklar om att en stor andel av de svenska ungdomarna aldrig läser en bok, vare sig i skolan eller på fritiden vilket påverkar läsförmågan negativt. Svenska elevers studieresultat blir sämre och många elever avslutar grundskolan utan fullständiga betyg. Det är oroväckande både för elevernas skolgång och framtida vuxenliv. Att kunna läsa och skriva är i dagens samhälle en nödvändighet för att kunna ta emot information även i den enklaste vardagssituation. Läsa är en fråga om demokrati. Utan tillräckliga läs- och skrivfärdigheter kan individen inte ta del av och påverka samhällsfrågorna. Kerstin Rimsten-Nilsson (1980) påpekar att man är handikappad i vårt samhälle om man inte kan läsa. Det kan medföra ett förlorat självförtroende, en ”vi och dem effekt” där individer ställs utanför samhället. Som blivande lärare är det vårt uppdrag att motverka en sådan tendens. Ett sätt kan vara att arbeta mycket med skönlitteratur där eleverna får möta människor med olika kulturella bakgrunder vilket vi behandlar i vår litteraturgenomgång. För att fördjupa resultatet av litteraturstudien gör vi också en enkätstudie.

4.1 Litteraturstudien

Vår litteraturstudie består av en omsorgsfull litteraturgenomgång, som vi också betraktar som en egen studie, och en vanlig litteraturgenomgång. Denna något ovanliga uppdelning har vi i samråd med vår handledare Lars-Erik, LEO, Olsson kommit fram till då vi anser att den sammanlagda litteraturen ger mer än en liknande studie som vi skulle ha möjlighet att genomföra. Genom kontakt med Lärarnas riksförbund fick vi tag på studien *Läsa för att lära*. Genom att söka på Internet fick vi även tag på rapporterna PISA och PIRLS. Monika Rosen talade vi med personligen och fick därigenom information om PIRLS. Vi har använt oss av litteratur från tidigare kurser och läst aktuell litteratur inom området som vi letat upp på olika bibliotek. Med hjälp av olika bibliotekarier och vår handledare sökte vi efter litteratur som på olika sätt berörde ämnet.

4.1.1 Avgränsning litteraturstudien

När vi startade vår sökning av relevant litteratur avgränsade vi oss till litteratur som skrivits under de senaste fem åren för att vår studie skulle innehålla aktuell forskning. När vi läste i den här litteraturen lade vi märke till att många av författarna hänvisade till betydligt äldre litteratur än vad vi hade koncentrerat oss på. Detta ledde till att vi till viss del breddade vårt sökande av litteratur till vissa delar av studien. Inledningsvis var det vår tanke att jämföra olika läsinlärningsmetoders betydelse för att lära sig läsa och få en god läsförståelse. När vi började vår forskning kom vi ganska snart fram till att metoderna inte är av så stor betydelse utan att det är andra faktorer som är betydligt mer avgörande såsom pedagogen, hemmet och lärandemiljön. Därmed ändrade vår studie naturligt riktning. I rapporterna PISA, PIRLS och *Läsa för att lära* framkom det gemensamma drag. Svenska elever läser mindre och skolresultaten och läsförmågan blir sämre. Genom vår handledare fick vi tips om Ria Heilä-Ylikallio som forskar inom läspedagogik. Via Internet hittade vi hennes e-mail adress och fick på så vis kontakt med henne.

Heilä-Ylikallio betonar skönlitteraturens betydelse för en förbättrad läsförståelse. Vi ville undersöka detta samband. Därför tog vi del av olika studier där eleverna med hjälp av ökad läsning av skönlitteratur fick bättre läsförståelse vilket resulterade i bättre studieresultat. Läs och skrivprojektet "Listiga räven" kom vi i kontakt med när vi läste svenska och studien vid Internationella Handelshögskolan kom vi i kontakt med genom Ann Boglind. Utifrån den aktuella forskning som styrker skönlitteraturens betydelse ansåg vi det även intressant att ta reda på acceptansen hos verksamma lärare för ökad läsning av skönlitteratur i syfte att öka läsförståelsen bland eleverna.

4.2 Enkätstudien

För att bredda och fördjupa resultatet av vår litteraturstudie ville vi också ta reda på verksamma pedagogers attityder kring ökad läsning av skönlitteratur. Vi utarbetade därför en enkät. Vi hade även tänkt göra ett antal djupintervjuer men pedagoger på våra VFU-platser hade inte den tiden som behövdes för att svara på ett flertal intervjufrågor.

För att ta reda på aktiva pedagogers attityder till elevers läsning (läsning av skönlitteratur) utformade vi en enkät (se bilaga 1). Enkäten bestod av sju huvudfrågor med ett antal delfrågor. De inledande frågorna är allmänna och behandlar exempelvis lärarens aktiva yrkesår och vilka ämnen man undervisar i. Därefter följde frågor angående påståendet att elever som läser mycket skönlitteratur klarar sina studier bättre än de som inte läser mycket och hur detta ser ut i ett genusperspektiv. Innan vi lämnade ut enkäten visade vi upp den på en av våra VFU-platser för några pedagoger, detta som ett sätt att öka validiteten. På så vis fick vi respons på utformningen och frågornas formulering innan vi lämnade ut enkäten.

4.2.1 Avgränsning enkät

Vi har valt att undersöka om elever som läser mycket skönlitteratur får en bättre läsförståelse. Vi har analyserat tre studier och utifrån dem gjort en enkätundersökning till pedagoger. Lärare och elever är stressade vid den här tidpunkten på året och vi har därför valt att använda oss av enkäter, där vi på ett enklare sätt får ta del av fler lärares syn och tankar kring vikten av att läsa skönlitteratur. Vi är medvetna om att intervjuer med pedagoger och elever hade gett oss större möjlighet att få svar på följdfrågor som inte kan besvaras i enkät. Skolorna som vi gjort enkätundersökningen på skiljer sig åt på flera sätt vad gäller elevernas bakgrund och pedagogernas arbetssätt. Skolornas är belägna i olika stadsdelar och använder sig av olika läsinlärningsmetodik såsom Montessori, traditionellt och "Whole language". I samtliga rapporter framkom differenser i läsning mellan elever med olika kön, etnisk bakgrund och socioekonomisk status. I enkäten har vi valt att jämföra pojkar och flickors läsförmåga och läsvanor. Vi hade även velat ställa frågor om betydelsen av stöd från hemmet och elevens socioekonomiska – och etniska bakgrund men vi uppskattade det som svårt att ta reda på genom pedagogen. Däremot har vi delat ut enkäten i olika stadsdelar och genom att jämföra svaren kunnat se en differens mellan de områden där många elever kommer ifrån svaga socioekonomiska förhållanden med annat hemspråk än svenska med de elever som kommer ifrån områden där flertalet har starka ekonomiska hem och svenska som hemspråk.

4.2.2 Analys av enkätsvaren

När vi delade ut och hämtade enkäterna från de olika skolorna fick vi möjlighet att diskutera mer än det som framkom i enkäten. Vi lämnade ut 100 enkäter och fick tillbaka 63 stycken. Vi sammanställde och sorterade svaren och konstaterade ganska snart att samtliga pedagoger ansåg att läsning av skönlitteratur har en god effekt på elevers lärande. Samtliga pedagoger instämde helt eller delvis i påståendet att elever som läser mycket skönlitteratur klarar sina studier bättre än de som inte gör det.

Vi valde att inte göra några jämförelser mellan de svar vi fått av män och kvinnor eftersom vi ansåg att vi inte oss kunna dra några tillförlitliga slutsatser på grund av den låga svarsfrekvensen bland män. Vi jämförde svaren från pedagoger som undervisar i svenska och övriga pedagoger för att se eventuella differenser i deras svar. Orsaken till att vi jämförde de båda grupperna var att vi hade föreställningar om att de som undervisar i svenska i större utsträckning skulle bekräfta påståendet om skönlitteraturens positiva verkningar. Någon sådan skillnad gick inte att utläsa i enkätsvaren.

5 Resultatredovisning

Vi har valt att göra en omsorgsfull litteraturstudie som vi också breddar med en enkätundersökning. I vårt arbete har vi valt att utgå från OECD:s definition av vad läs- och skrivförmåga innebär ”att kunna använda tryckt eller handskriven text för att fungera i samhället och möta kraven i olika vardagssituationer, kunna tillgodose sina behov och personliga mål, förkovra sig och utvecklas i enlighet med sina personliga förutsättningar” (Gustafsson & Mellgren, 2005, s.11). Vi har valt att dela upp resultatredovisningen i två huvuddelar. Den första delen är en litteraturstudie och den andra delen är resultatet av vår enkätundersökning. Litteraturstudien är i sin tur indelad i tre delar. Den första delen behandlar hur pedagogen, hemmet och lärandemiljön gynnar elevernas läslust. Den andra delen behandlar olika sätt varpå skönlitterärt läsande förbättrar läsförståelsen. Den tredje delen behandlar vilka olika grupper som lättast engageras och gynnas av att läsa skönlitteratur. Resultatet av enkätundersökningen är uppdelad i fem delar. Den första delen behandlar vårt upplägg av resultaten från enkätundersökningen. De fyra följande delarna behandlar de olika frågor angående lärarnas attityder till skönlitterärt läsande som enkäten består av.

5.1 Hur stöder pedagogen, hemmet och lärandemiljön elevernas läsning?

Skolverket har undersökt vad som utmärker bra lärare genom att analysera elevernas läsprestationer i lärarnas klasser. Lärarna som ansågs vara bra arbetade mycket med att väcka elevernas lust att läsa och skriva. De var goda förebilder för eleverna och läste ofta för dem. De berättade även om sitt eget läsintresse, uppmuntrade eleverna att läsa mycket och avsatte mycket tid till läsning. Lärarna arbetade också målinriktat på att skapa en aktiv och ansvarsfull läromiljö. Enligt läroplanen ska arbetet i skolan ske i samarbete med hemmet. Läsforskare betonar betydelse av aktivt stöd från föräldrarna. Barnen behöver ha tillgång till läsmaterial. När föräldrarna själva läser väcker det ett intresse hos barnen för läsning. I en komplett språklig miljö gynnas språkutvecklingen hos barn. Samtal om innehållet i böcker kan bidra till ett bättre ordförråd. Genom att högläsa för sina barn blir läsning förknippad med goda gemensamma upplevelser vilket kan bidra till barnets läslust. Det finns många olika metoder och sätt att arbeta utifrån men det viktigaste är att ta reda på barnens behov och intresse för att kunna stimulera läsutvecklingen. För att barn ska stimuleras till språkanvändare måste de veta varför de gör det de gör, språket måste vara funktionellt. Det är viktigt som vuxen att skapa sammanhang i lustfyllda miljöer som främjar språkutvecklingen.

5.2 På vilka sätt förbättrar skönlitterärt läsande läsförståelsen?

Enligt internationella undersökningar såsom PISA är finländska ungdomar bra på läsförståelse. I Finland framhålls att modersmålsämnet inte bara är ett språkämne utan också starkt kulturämne. Undervisning i modersmål ska vara funktionell. Skolämnet profileras som ett kulturämne som ska betyda något för eleverna.

Ria Heilä-Ylikallio har genomfört ett forskningsprojekt där man utgår från kvalitetslitteratur inom läs- och skrivundervisningen. Syftet är att skapa meningsfulla möten mellan eleven och litteraturen. I dag ser många forskare den tolkande läsningen som den svåraste läsningen, en läsning man kan förhålla sig till och inte bara förstå. Heilä-Ylikallio betonar att eleverna behöver utmaning i att tolka texter, reflekterande och läsförståelse. Skönlitterära kvalitetstexter innehåller tomrum, texten är inte färdig utan kan fyllas ut med fiktiv respons. När eleverna får tolka texten blir de medskapare i handlingen och deras läsförståelse utvecklas.

År 1997 startade Leif Ahlsimer på Internationella Handelshögskolan vid Jönköpings Universitet en studie där man använde sig av skönlitteratur som komplement till facklitteratur. Under kursens gång förändrades studenternas hantering av språk markant. Tidigare var det en stor andel av förstaterminsstudenterna som särskrev sammansatta ord och använde få betydelsebärande ord i sina texter. Många hade svårt att förstå längre meningar och gjorde ofta syftningsfel. Nästan alla de här problemen eliminerades under studiens gång. Den främsta förbättringen ansågs vara den omfattande läsningen av skönlitteratur. Tredje och fjärde årets elever angav att de hade förbättrat sin förmåga att hantera språket, både muntligt och skriftligt och att de hade fått ett större ordförråd. De fick en betydligt tydligare uppfattning om omvärlden, en bättre förmåga att tolka och förstå händelser samt ett mer självständigt och kritiskt förhållningssätt. Programmet stärkte studenternas fortsatta intellektuella tillfredsställelse. De förbättrade sin förmåga att tänka analytiskt och abstrakt och fick en större förståelse av texter som de kunde tillämpa i sin omedelbara kontext. Medvetenheten och kunskapen om språkliga förhållanden utvecklades.

I förorten Rinkeby i Stockholm har man mellan år 1995-1998 genomfört ett treårigt läs- och skrivprojekt med som kallas "Listiga räven". Projektet har genomförts med elever från två klasser, samtliga med invandrarbakgrund. Eleverna som deltagit i projektet hade ett högre medelvärde i svenska när det gäller ordtest och texttest. De hade bättre resultat och lösningsfrekvens i matematik. De fick en mycket god läsförmåga och läsförståelse, deras ordförråd blev större och de fick en ökad läsaptit. Eleverna fick en djupare insikt om historiska och samhällsliga förhållanden. Deras självförtroende och studiemotivation stärktes vilket gynnade även andra ämnen såsom matematik. I åtta månader testades alla barns läsförståelse och deras förmåga att behandla språket muntligt och skriftligt. Forskare kom fram till att "de barn som inte hade fått någon formell språkundervisning, men som hade lyssnat, samtalat och läst många böcker utvecklade sitt språk allra bäst" (Lindö, 2002, s.171).

5.3 Vilka elevgrupper är lättast att engagera i och gynnas mest av att läsa skönlitteratur?

I PIRLS trendstudie, där Sverige deltog tillsammans med åtta andra länder, framkom att läsförståelsen bland svenska nioåriga elever har försämrats mellan år 1991 och 2001. I samtliga deltagande länder presterar flickor bättre än pojkar och Sverige tillhör de länder där skillnaden är som störst. Hemmiljön har stor betydelse och föräldrarnas yrke samverkar med elevernas provresultat. I samtliga länder är sambandet mellan läsning av skönlitteratur och provresultat tydligt. Skolor med stora andelar barn från ekonomiskt svaga hem har ett svårare utgångsläge likaså skolor med stora andelar elever med annat hemspråk.

Lärarnas riskförbunds rapport *Läsa för att lära* är en läsvaneundersökning bland elever i skolår 7,8 och 9. Många ungdomar läser få böcker både i skolan och på fritiden. Mest oroväckande är den stora skillnaden mellan pojkar och flickor. Flickorna läser betydligt mer än pojkarna. Studien visar även att läslusten avtar med åldern. Barn med högutbildade föräldrar läser betydligt mer än de övriga. Många lärare uppfattar att de inte har tillräckligt med tid för att tillgodose varje individs läsbehov. Engagerade föräldrar blir därmed allt viktigare för att motivera eleverna till att prioritera läsning när mycket annat lockar såsom data och kompisar.

I PISA 2003 jämfördes femtonåringars läsförmåga i 41 länder. Läsförmågan bland femtonåringar i Sverige är god internationellt sett. Oroande är den stora skillnaden mellan pojkar och flickors prestationer. Elevrelaterade faktorer som kön, etnisk bakgrund och socioekonomisk status har de högsta förklaringsvärdena. Pojkar presterar sämre än flickor och elever från hem med lägre socioekonomisk standard presterar sämre. Elever med invandrarbakgrund lyckas oftast sämre än infödda elever i skolan.

5.4 Vad har verksamma lärare för attityder till att läsa skönlitteratur för att främja läsförståelsen?

De fyra första frågorna i enkäten, de inledande allmänna frågorna, tillför inget till vår undersökning och därför har vi valt att inte ta med dem i resultatet. De här frågorna var menade som uppmjukningsfrågor och handlade exempelvis om pedagogernas kön och aktiva yrkesår. I resultatet ingår fråga 5-7, varav fråga fem behandlar på vilka olika sätt skönlitteratur främjar läsförståelsen. I fråga 5a och 5b förekommer ingen betydande differens mellan svaren från de olika skolorna. Däremot skiljer sig svaren markant åt mellan några av skolorna vad gäller fråga 6 och 7 som behandlar genusperspektiv. Här har vi valt att dela upp svaren i de två grupper som skiljer sig åt. Den ena gruppen, grupp1, består av elever vars skolor är lokaliserade i stadsdelar med näst intill enbart svenska föräldrar där många är högutbildade och höginkomsttagare. Den andra gruppen, grupp 2, är elever som går i skolan i invandrartäta områden med många ekonomiskt svaga hem.

5.4.1 Vad anser du om påståendet att elever som läser mycket skönlitteratur klarar sina studier bättre än de som inte läser mycket?

Enkäten visade att samtliga pedagoger instämmer helt eller delvis till påståendet att elever som läser mycket skönlitteratur klarar sina studier bättre än de som inte läser mycket. Av de tillfrågade instämde 67% helt och 33% delvis. På frågan om det gäller i alla ämnen svarade 55% ja, medan 30% svarade nej. Resterande svarade inte på frågan.

5.4.2 Ange på vilket sätt du anser att elevernas studieresultat påverkas.

Alla tillfrågade instämmer helt i att man får större ordförråd och en bättre läsförståelse av att läsa mycket skönlitteratur. 63% instämmer helt i att eleverna förstår faktatexter bättre, 22% instämmer delvis och 15% svarar inte på frågan. När det gäller elevens förmåga att följa en instruktion instämmer 58% helt och 22% delvis och resterande 20% svarar inte på frågan.

5.4.3 Uppskatta hur många av dina nuvarande elever som läser mycket skönlitterära böcker?

Enkätsvaren visar att flickor läser mer skönlitteratur än pojkar i samtliga klasser, på samtliga skolor. I grupp 1 läser 22% av flickorna och 10% av pojkarna mycket böcker. I grupp 2 läser 10% av flickorna och 2% av pojkarna mycket skönlitteratur.

5.4.4 Hur många av dina nuvarande elever anser du har svag medelgod eller god läsförståelse

När det gäller grupp ett har 18% av pojkarna och 7% av flickorna svag läsförståelse. Medelgod läsförståelse har 72% av pojkarna och 66% av flickorna och god läsförståelse har 10% av pojkarna och 27% av flickorna. I grupp 2 har 50% av pojkarna och 15% av flickorna svag läsförståelse. Medelgod läsförståelse har 47% av pojkarna och 69% av flickorna. God läsförståelse har 3% av pojkarna och 6% av flickorna.

5.5 Syntes av resultat från litteraturstudie och enkätstudie

Skolverket har undersökt vad som utmärker en bra lärare genom att mäta elevernas läsprestationer. De elever som hade goda läsprestationer hade lärare som arbetade mycket med att väcka elevernas lust för att läsa och skriva. De berättade om sitt eget läsintresse och uppmuntrade eleverna att läsa. De ansåg att läsning var mycket betydelsefullt och avsatte mycket tid till läsning. I vår enkätundersökning frågade vi verksamma lärare vad de anser om påståendet att elever som läser mycket skönlitteratur klarar sina studier bättre än de som inte läser mycket. Samtliga pedagoger instämmer helt eller delvis i detta påstående. 67% instämmer helt och 33% instämmer delvis. I studien på Internationella Handelshögskolan vid Jönköpings Universitet och vid ”Listiga räven” projektet framkom likaså att eleverna som läste mycket skönlitteratur fick ett betydligt bättre studieresultat.

Läsforskare betonar föräldrarnas stöd. När barnen har tillgång till läsmaterial i en komplett språklig miljö gynnas språkutvecklingen. När lärare och föräldrar samtalar om innehållet i böcker kan detta bidra till ett större ordförråd. I enkätundersökningen instämde samtliga lärare helt i att elever som läser mycket skönlitteratur får ett större ordförråd och en bättre läsförståelse. I studien på Internationella Handelshögskolan vid Jönköpings Universitet angav tredje och fjärde årets elever att de hade förbättrat sin förmåga att hantera språket muntligt och skriftligt. De hade också fått ett större ordförråd. Vid ”Listiga räven” projektet ökade elevernas läsförmåga och ordförråd. Ria Heilä-Ylikallio betonar att eleverna behöver utmaning i att tolka texter, reflekterande och läsförståelse. Skönlitterära kvalitetstexter innehåller tomrum där texten är inte färdig utan kan fyllas ut. När eleverna får tolka texten utvecklas deras läsförståelse.

I PIRLS trendstudie, framkom att läsförståelsen bland svenska nioåriga elever har försämrats mellan år 1991 och 2001. Flickor presterar bättre än pojkar och Sverige tillhör de länder där skillnaden är som störst. I Lärarnas riskförbunds rapport *Läsa för att lära* framkommer att många ungdomar läser få böcker både i skolan och på fritiden. Mest oroväckande är den stora skillnaden mellan pojkar och flickor. Flickorna läser betydligt mer än pojkarna.

I PISA 2003 framkommer likaså en stor skillnad mellan pojkar och flickors läsprestationer. Pojkar presterar sämre än flickor. I vår enkät framkom det likaså en markant skillnad mellan hur mycket flickorna och pojkarna läste. I samtliga klasser läser flickorna mer skönlitteratur än pojkarna. I studien PIRLS konstateras att skolor med stora andelar barn från ekonomiskt svaga hem har ett svårare utgångsläge likaså skolor med stora andelar elever med annat hemspråk.

PISA framhåller att elever från hem med lägre socioekonomisk standard presterar sämre än de övriga. Elever med invandrabakgrund lyckas oftast inte lika bra som infödda elever i skolan. Vi delade in vår enkät i två grupper när det gäller pojkars och flickors läsning på grund av att enkätsvaren mellan olika skolor skilde sig signifikant åt i detta avseende. I grupp 1, som består av elever vars skolor är lokaliserade i stadsdelar med näst intill enbart svenska föräldrar där många är högutbildade och höginkomsttagare, är det mer än dubbelt så många av flickorna som läser mycket än i grupp 2 som består elever som går i skolan i invandratäta områden med ekonomiskt svaga hem. I grupp 1 läser fem gånger så många pojkar mycket skönlitteratur som i grupp 2.

6 Diskussion

Olika internationella och nationella studier visar att svenska elever läser mindre och att läsförståelsen blivit sämre under senare år. Detta har en negativ effekt för elevernas totala skolarbete och kan i sin förlängning orsaka problem i elevens framtida vuxenliv. Forskning visar att olika faktorer kan förbättra elevernas läslust och läsförståelse däribland engagerade vuxna i hemmet och skolan samt en god lärandemiljö som främjar läsning. Den ensamt viktigaste faktorn är enligt flertalet forskare att man läser mycket. En åtgärd som visat sig fungera är att eleverna läser mycket skönlitteratur vilket resulterar i en bättre läsförståelse. Vi har valt att undersöka hur pedagogen, hemmet och lärandemiljön gynnar elevernas läslust, på vilka sätt skönlitterärt läsande förbättrar läsförståelsen, vilka elevgrupper som är lättast att engagera i och gynnas mest av att läsa skönlitteratur och vad verksamma lärare har för attityder till att läsa skönlitteratur för att främja läsförståelsen. I litteraturstudien har vi främst avgränsat oss till aktuell forskning som på olika sätt berör läsförståelse. Vi har läst böcker och rapporter och vi har kontaktat flera personer som är insatta i läsandet. Vi är medvetna om att vi långt ifrån har läst all forskning inom området. För att ta reda på verksamma lärares attityder till ökat skönlitterärt läsande för att främja läsförståelsen har vi valt att använda oss av enkäter. På grund av tidsbrist kunde vi inte göra djupintervjuer, vilket hade kunnat bredda vår förståelse av yttre faktorerers påverkan på barns läsande. Däremot har vi haft tillfälle att samtala med ett antal pedagoger när vi delat ut och samlat in enkäterna. Av de yttre faktorerna har vi endast valt att ha med frågor angående genusskillnader. Men eftersom skolorna skiljer sig åt exempelvis socioekonomiskt och vad gäller elevernas hemspråk, har vi kunnat utläsa mer skillnader av enkäten. I följande text försöker vi tolka och förstå resultatet av vår studie.

6.1 Litteraturstudien

Elevens totala lärandemiljö där pedagogen och andra vuxna gynnar läslusten och läsförmågan är av största betydelse. Pedagogens roll är mycket viktig. Genom att själv läsa mycket och tala positivt om läsning blir pedagogen en god förebild för eleverna. Det är angeläget att pedagogen prioriterar läsning genom att avsätta mycket tid för läsning och genom att arbeta på ett varierat sätt utifrån många olika teorier. Föräldrarnas stöd, uppmuntran och egna goda exempel när det gäller läsning har en stor betydelse för barnens läsutveckling. En total lärande miljö i elevens omgivning där eleven har tillgång till mycket skönlitteratur lockar till läsning.

Genom att utgå ifrån kvalitetslitteratur inom läs- och skrivundervisningen skapas meningsfulla möten mellan eleven och litteraturen. Eleverna behöver utmaning i att tolka texter samt i reflekterande och läsförståelse. Skönlitterära kvalitetstexter innehåller tomrum som eleverna har möjlighet att tolka. När de på så vis fyller ut texten blir de medskapare i handlingen och deras läsförståelse utvecklas. Heilä-Ylikallio betonar vikten av att arbeta utifrån skönlitterära kvalitetstexter med tomrum och att ställa tolkningsfrågor till texten. Om eleverna får läsa mycket skönlitteratur får de en god läsförmåga och deras läsaaptit ökar. När läsförståelsen gynnas återspeglas det även i andra skolämnen. Detta medför att eleven får ett bättre självförtroende och studiemotivationen stärks.

Genom att läsa mycket skönlitteratur förbättrat man sin förmåga att hantera språket, både muntligt och skriftligt och får ett större ordförråd. Förmågan att tänka analytiskt och abstrakt ökar när man förstår vad man läser och kan tillämpa det i sin omedelbara kontext. Dessutom får man större medvetenhet och kunskap om språkliga förhållanden.

Elevrelaterade faktorer som kön, etnisk bakgrund och socioekonomisk status har de högsta förklaringsvärdena vad gäller hur god elevernas läsförståelse är. Sambandet mellan läsning av skönlitteratur och goda skolresultat är tydlig. Flickor läser betydligt mer än pojkar vilket överensstämmer med Lars-Göran Malmgrens studie. Även i Pedagogiska magasinet framkommer det att svenska ungdomar läser allt mindre och att flickor läser minst och läslusten avtar med åldern. Mats Myrberg forskare vid Stockholms Universitet har studerat 16 till 19 åringars och 20 till 25 åringars läsfärdighet. Den yngre gruppen läste dagligen i skolan medan de äldre som slutat skolan läste mer sällan. Hemmiljön har stor betydelse och föräldrarnas yrke samverkar med elevernas provresultat. Barn med högutbildade föräldrar läser betydligt mer än de övriga. Skolor med stora andelar barn från ekonomiskt svaga hem har ett svårare utgångsläge likaså skolor med stora andelar elever med annat hemspråk. Elever med invandrarbakgrund lyckas oftast sämre än infödda elever i skolan. Detta har även forskaren Ulrika Wolff kommit fram till i sin avhandling där hon studerar nioåringarnas läsresultat utifrån studien PIRLS. Resultaten visade att de goda läsarna som regel kom från bättre socioekonomiska förhållanden än de sämre läsarna. Wolff menar att de goda läsarna var elever som hade många böcker hemma och att de medelgoda läsarna skulle bli bättre om de fick mer kontakt med skönlitteratur.

6.2 Enkätstudien

Enkätstudien överensstämde med litteraturstudien och den aktuella forskningen genom att den visade att samtliga pedagoger instämmer helt eller delvis till påståendet att elever som läser mycket skönlitteratur klarar sina studier bättre än de som inte läser mycket. Något fler än hälften av pedagogerna ansåg att de här eleverna klarar sina studier bättre i alla ämnen.

Samtliga pedagoger anser att elevernas ordförråd blir större och att de får en bättre läsförståelse av att läsa mycket skönlitteratur. En majoritet av pedagogerna anser att eleverna förstår faktatexter bättre, och får lättare att följa en instruktion. Flickorna läser mer skönlitteratur än pojkar i samtliga klasser, på samtliga skolor. På de skolor som är belägna i områden med ekonomiskt starka hem läser mer än dubbelt så många av flickorna och fem gånger så många av pojkarna mycket skönlitteratur som i de övriga skolorna. Detta genererar i en bättre läsförståelse bland de elever som läser mycket än bland de som läser lite.

6.3 Sammanfattning

Det har genomförts många studier som berör elevers läsförmåga däribland PIRLS, PISA och Lärarnas riksförbunds rapport *Läsa för att lära*. I de här studierna framkommer det att många svenska elever aldrig läser och att elevernas läsförståelse har försämrats. I vår enkätstudie och i samtliga rapporter framkommer det betydande skillnader mellan könen, flickor läser mer än pojkar. Barn från ekonomiskt svaga hem och skolor med stora andelar elever med annat hemspråk har sämre utgångsläge.

Olika faktorer såsom pedagogen, hemmet och lärandemiljön har gynnsam effekt på läsandet och läsförståelsen. En total lärandemiljö, lättillgänglig litteratur och vuxna som är goda förebilder gynnar läslusten hos eleverna. De pedagoger som i en undersökning av skolverket har utmärkt sig som bra pedagoger behärskar många olika metoder och tillvägagångssätt för att väcka elevens lust att läsa. De ansåg att läsning är betydelsefullt och avsatte mycket tid till läsning. Läsforskare betonar även föräldrarnas stöd och att lärare och föräldrar samtalar om böcker. Detta kan bidra till att barnen får ett större ordförråd. Den ensamt viktigaste faktorn är enligt flertalet forskare att man läser mycket.

En åtgärd som har visat sig fungera är att eleverna läser mycket skönlitteratur vilket resulterar i bättre läsförståelse. I studien på Internationella Handelshögskolan vid Jönköpings universitet och vid ”Listiga räven” projektet i Rinkeby i Stockholm visade det sig att elever som läste mycket skönlitteratur fick en god läsförståelse vilket bland annat resulterade i ett förbättrat studieresultat. Detta överensstämde med vår enkätstudie som berörde verksamma lärares attityder till skönlitterärt läsande. Ria Heilä-Ylikallio påvisar att skönlitterära kvalitetstexter innehåller tomrum som eleverna kan tolka och på så sätt fylla ut vilket medför att läsförståelsen utvecklas.

6.4 Reflektioner

Vad har vi som blivande pedagoger fått ut av vår studie? På vilka sätt kan vi använda oss av våra nyvunna kunskaper i läraryrket? I vår studie har läsförståelsens betydelse för allt skolarbete och för elevens framtida möjligheter att få ett meningsfullt liv påvisats explicit. Vi har påvisat olika faktorer som har positiv inverkan på läsförståelsen. Genom detta har vi blivit medvetna om vikten av att ständigt utvärdera sitt arbetssätt och fråga sig vad, hur och varför man väljer att arbeta på olika sätt. Därigenom kan vi utvecklas som lärare till gagn för våra elever. Vi har tagit del av forskning som framhåller en mängd positiva effekter av skönlitterärt läsande däribland bättre läsförståelse och större ordförråd. Genom skönlitteraturen har det också visat sig att eleven lättare kan förstå sig själva och omvärlden och känna förståelse för andra. Detta kan bidra till att motverka bland annat rasism och odemokratiska förhållanden (Lpo94). Vi anser att förmågan att visa empati är av största vikt och att detta i sin tur är något som kan förhindra mobbing och främja elevhälsan.

Genom att läsa olika rapporter som behandlar svenska elevers läsförmåga (PISA, PIRLS och *Läsa för att lära*) har vi blivit medvetna om att vissa grupper av eleverna läser mer och har bättre läsförståelse än andra. Vad de här eleverna läser framgår inte av rapporterna. Måste eleverna läsa skönlitterära kvalitetstexter eller går det lika bra med facklitteratur eller serietidningar? Många lärare förespråkar att eleverna främst bör läsa kvalitetslitteratur med undertexter som utmanar eleverna till egna tolkningar. Vi håller med om att sådan litteratur är betydelsefull för ökad läsförståelse. Samtidigt är vi medvetna om att vissa elever föredrar facklitteratur och serietidningar. Vi tror att även den här sortens litteratur kan gynna elevernas läsande eftersom att de läser om sådant som intresserar dem. Det är bättre att de läser sådan litteratur än att de inte läser alls. Det är vår uppgift som pedagoger att hjälpa eleverna att hitta litteratur som intresserar dem, locka till läsning och utmanar deras tänkande. I rapporterna framkommer det även att det är stora skillnader när det gäller hur mycket pojkar och flickor läser. Kan detta bero på att skönlitteratur anses som en del av kvinnlig kultur? Genom att vi blivit medvetna om problemet kan vi som lärare medvetet arbeta för att hitta texter som fångar pojkarnas intresse.

När vi arbetar med skönlitteratur kan vi även som Kursplanen i svenska framhåller motverka stereotypa könsroller. I de rapporter som vi tagit del av framkom hemmets betydelse för elevernas läslust. I Lpo 94 poängteras att skolans arbete måste ske i ett aktivt samspel mellan skolans personal och elever och i nära kontakt med hemmet. Vi har blivit medvetna om vikten av att föräldrarna är goda förebilder när det gäller läsning. Utifrån vår medvetenhet kan vi med goda grunder argumentera för att engagera föräldrarna i barnens läsutveckling. Martin Naucélér påvisar att den vuxnes roll är oerhört viktig när det gäller att skapa lustfyllda miljöer som lockar till läsning. Vi har blivit inspirerade av att läsa om lustfyllda miljöer som lockar till läsning. Genom att synliggöra en mångfald av litteratur och göra den lättillgänglig för eleverna kan vi öka deras möjligheter att inspireras till läsning.

Vi vet att tid är en bristvara i skolans värld. Därför är det viktigt att prioritera och avsätta mycket tid till läsning. För att utveckla elevernas läsförståelse är det av största betydelse att eleverna får samtala och reflektera kring litteraturen. Genom det får eleverna gemensamma upplevelser och kan utveckla goda språkfärdigheter (Kursplanen i svenska).

Aktuell forskning och vår enkätstudie visar explicit att skönlitterärt läsande ökar läsförmågan och att det i sin tur genererar ett bättre studieresultat. Vi ställer oss frågande till varför så få lärare arbetar utifrån skönlitteratur. Många lärare som vi har mött tycker inte att man har så mycket tid över till att läsa. Vi anser att man vinner tid genom att läsa skönlitteratur eftersom att elevernas läsförmåga förbättras, deras ordförråd blir större och detta ger positiva effekter i alla skolämnen. När eleverna får tillfälle att gemensamt reflektera över böckernas innehåll och olika teman utvecklas dessutom deras empatiska förmåga. Genom detta kan många problem elimineras däribland rasism och mobbing och läraren vinner därmed tid. Många elever har en bänkbok som de läser i korta stunder utspritt under veckan. Hur lätt är det att få ett sammanhang i sin läsning under sådana förhållanden? Vi anser att det är viktigt att prioritera läsning, att avsätta mycket tid till det och att eleverna får tillfälle till att bearbeta texterna på olika sätt i meningsfulla sammanhang. Genom kommunikation skapas sociokulturella resurser, därför är det viktigt att eleverna får tillfälle att kommunicera och diskutera texter med varandra. I ett sådant sammanhang är lärandet oundvikligt då eleverna utvecklar sina egna tankar och lär av varandra.

För oss är det självklart att skönlitteratur kommer att vara en betydande del av vår undervisning. Vi är medvetna om att många barn inte lockas av att läsa böcker. Det här ser vi som en utmaning att finna olika strategier för att utveckla elevernas läslust. Vi anser att en inspirerande lärandemiljö där litteraturen är lättillgänglig och väl synliggjord lockar till läsning. Hur skulle nästkommande studier angående svenska elevers läsförmåga och studieresultat se ut om lärarna i Sverige hade prioriterat läsning av skönlitteratur? Vi menar att detta skulle löna sig och ge goda resultat inte bara när det gäller elevers läsförmåga utan även i alla skolämnen. Fler elever skulle få möjlighet att avsluta grundskolan med godkända betyg och vara väl förberedda för fortsatta studier och sitt vuxenliv.

Referenslista

Litteratur

Alleklev, Birgitta, Lindvall, Lisbeth & En bok för alla AB (2003). *Listiga räven smyger vidare*. Stockholm: Dala Print Media.

Alsheimer, Leif (2004). *Bildningsresan Från ensidig instrumentell utbildning till sammanhangsskapande bildning*. Stockholm: Bokförlaget Prisma.

Barn och Utbildningsförvaltningen & Höglund Sjölander Agnetha (2004). *Språkrum en utbildningssatsning i Härnösand*. Härnösand: Hemströms tryckeri.

Bjar, Louise & Liberg, Caroline (2003). *Barn utvecklar sitt språk*. Lund: Studentlitteratur.

Bokförlaget Bra Böcker AB (1998). *Bra Böckers Lexikon 2000*. Höganäs.

Dahlgren, Gösta m fl. (2002). *Barn upptäcker skriftspråket*. Angered: Elanders Graphic Systems.

Dahlgren, Gösta & Olsson, Lars-Erik (1985). *Läsning i barnperspektiv*. Göteborg: ACTA UNIVERSITATIS GOTHOBURGENSIS.

Elbro, Carsten & Liber AB (2004). *Läsning och läsundervisning*. Malmö: Elanders Berlings.

Frost, Jörgen (2002). *Läsundervisning Praktik och teorier*. Borås: Centraltryckeriet.

Gustafsson, Karin & Mellgren, Elisabeth (2005). *Barns skriftspråkande – att bli en skrivande och läsande person*. Göteborg: ACTA UNIVERSITATIS GOTHOBURGENSIS.

Högskoleverket (2001). *Core curriculum-en bildningsresa*. Högskoleverkets rapportserie 2001:20 R.

Lagercrantz, Olof (2001). *Om konsten att läsa och skriva*. Stockholm: Wahlström & Widstrand.

Liedman, Sven-Eric (2001). *Ett oändligt äventyr*. Danmark: Albert Bonnier förlag.

Lindö, Rigmor & Studentlitteratur (2002). *Det gränslösa språkrummet Om barns tal- och skriftspråk i didaktiskt perspektiv*. Lund: Studentlitteratur, andra upplagan.

Läroplan för det obligatoriska skolväsendet, förskoleklassen och fritidshemmet (Lpo 94).

Malmgren, Lars-Göran (1997). *Åtta läsare på mellanstadiet*. Lund: Studentlitteratur.

Pehrsson Anita & Sahlström Eva (1999). *Specialpedagogiska rapporter Nr 14. Kartläggning av läsning och skrivning ur deltagarperspektiv Analysverktyg för alla*. Göteborgs universitet.

Rimsten-Nilsson, Kerstin & Förlagshuset Gothia (1980). *Barnböcker och Läslust*. sjätte tryckningen.

Språkdata, Göteborg och Bokförlaget Bra Böcker (1996). *Nationalencyklopedin Ordbok*. Höganäs.

Säljö, Roger (2000). *Lärande i praktiken ett sociokulturellt perspektiv*. Stockholm: Bokförlaget Prisma.

Teleman, Ulf (2000). *Lära svenska Om språkbruk och modersmålsundervisning*. Stockholm: Liber AB.

Wolff, Ulrika (2005). Characteristics and varieties of poor readers. Göteborg: ACTA UNIVERSITATIS GOTHOBURGENSIS

Artiklar

Ulfgard, Maria (2003). Flickor läser för livet - och av lust, *Pedagogiska magasinet*, Lärarförbundet, nr 4.

Mailkontakt

Geber, Erik, Undervisningsråd, Utbildningsstyrelsen i Finland. Mailkontakt 2005-12-14.

Gerson, Anna, Kursansvarig bildningsstudierna på IHH. Mailkontakt 2005-11-14.

Hielä-Ylikallio, Ria, Docent i läs- och skrivpedagogik samt akademilektor, Åbo Akademi. Mailkontakt 2005-12-07.

Personlig kommunikation

Rosén, Monika, personlig kontakt, 2005-11-10.

Internetadress

Kursplan i Svenska.

<http://www3.skolverket.se/ki/SV/0203/sf/11/kurs/SV1010.html>

Lärarnas Riksförbund (2005). Rapport Läsa för att lära
www.lr.se

Resultatredovisning av Ulrika Wolffs studie
<http://www.forskning.se>

Skolverket. Studie PIRLS 2001
www.skolverket.se

Skolverket. Studie PISA 2003
www.skolverket.se

Bilaga

Vissa studier så som "Listiga- rävenprojektet", Leif Alsheimers studier av blivande jurister och Ria Heila-Ylikallios studie av finska ungdomars läsning påvisar att elever som läser mycket skönlitteratur klarar sina studier med bättre resultat än de som inte läser mycket skönlitteratur.

1. Är du man eller kvinna

2. Aktiva yrkesår: _____

3. Lärare i åk: _____

4. Vilka ämnen undervisar du i? _____

5. a) Vad anser du om påståendet att elever som läser mycket skönlitteratur klarar sina studier bättre än de som inte läser mycket?

Instämmer
helt

Instämmer
delvis

Instämmer
inte

Gäller det i alla ämnen? Ja Nej

5. b) Ange på vilka sätt du anser att elevernas studieresultat påverkas:

	Instämmer helt	Instämmer delvis	Instämmer inte
större ordförråd	☐	☐	☐
bättre läsförståelse	☐	☐	☐
förstår faktatexter bättre	☐	☐	☐
kan följa en instruktion	☐	☐	☐

6. Uppskatta hur många av dina nuvarande elever som läser mycket skönlitterära böcker?

Antal flickor: _____ Antal pojkar: _____

7. Hur många av dina nuvarande elever anser du har:

	Pojkar	Flickor
a) Svag läsförståelse		
b) Medelgod läsförståelse		
c) God läsförståelse		